

Religiewetenschappen
Faculteit der Geesteswetenschappen
Universiteit van Amsterdam

Uitgave:

Quality Assurance Netherlands Universities (QANU)
Catharijnesingel 56
Postbus 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: 030 230 3100
Fax: 030 230 3129
E-mail: info@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q331

© 2013 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

Inhoud

Rapport over de bacheloropleiding Religiestudies en de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen van de Universiteit van Amsterdam	5
Administratieve gegevens van de opleidingen	5
Administratieve gegevens van de instelling.....	5
Kwantitatieve gegevens over de opleidingen	6
Samenstelling van de commissie	6
Werkwijze van de commissie.....	6
Samenvattend oordeel van de commissie.....	9
Behandeling van de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling.....	14
Bijlagen	39
Bijlage 1: Curricula Vitae van de leden van de visitatiecommissie.....	41
Bijlage 2: Domeinspecifiek referentiekader.....	43
Bijlage 3: Beoogde eindkwalificaties	53
Bijlage 4: Overzicht van de programma's.....	57
Bijlage 5: Kwantitatieve gegevens over de opleidingen	63
Bijlage 6: Bezoekprogramma.....	73
Bijlage 7: Bestudeerde afstudeerscripties en documenten.....	75
Bijlage 8: Onafhankelijkheidsverklaringen.....	77

Dit rapport is vastgesteld op 1 maart 2013.

Rapport over de bacheloropleiding Religiestudies en de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen van de Universiteit van Amsterdam

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO.

Administratieve gegevens van de opleidingen

Bacheloropleiding Religiestudies

Naam van de opleiding:	Religiestudies
CROHO-nummer:	50902
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	wo
Aantal studiepunten:	180 ec
Afstudeerrichtingen:	n.v.t.
Locatie:	Amsterdam
Varianten:	voltijd en deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31 december 2014

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

Naam van de opleiding:	Theologie en Religiewetenschappen
CROHO-nummer:	60824
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wo
Aantal studiepunten:	60 ec
Afstudeerrichtingen	- Religious Studies - Religie en identiteit in de moderne wereld - Islam in de moderne wereld - Western esotericism
Locatie:	Amsterdam
Varianten:	voltijd en deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31 december 2014

Het bezoek van de visitatiecommissie Theologie en Religiewetenschappen aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam vond plaats op 8 en 9 oktober 2012.

Administratieve gegevens van de instelling

Naam van de instelling:	Universiteit van Amsterdam
Status van de instelling:	bekostigd
Resultaat instellingstoets:	De instellingstoets heeft nog niet plaatsgevonden (planning: voorjaar 2013).

Kwantitatieve gegevens over de opleidingen

De vereiste kwantitatieve gegevens over de opleidingen zijn opgenomen in Bijlage 5.

Samenstelling van de commissie

De commissie die de bacheloropleiding Religiestudies en de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen van de Universiteit van Amsterdam beoordeelde, bestond uit:

- Prof. dr. Dirk Hutsebaut (voorzitter), emeritus hoogleraar Godsdienstpsychologie aan de KU Leuven, België;
- Prof dr. Herman Beck, hoogleraar Godsdienstwetenschap, in het bijzonder van de islam, aan Tilburg University;
- Dhr. Ezra Delahaye (student-lid), research masterstudent Theology and Religious Studies aan Tilburg University;
- Prof. dr. Olav Hammer, godsdiensthistoricus aan de University of Southern Denmark, Odense, Denemarken;
- Prof. dr. Peter Nissen, hoogleraar Spiritualiteitsstudies aan de Radboud Universiteit;
- Prof. dr. Eibert Tigchelaar, hoogleraar Bijbelwetenschappen aan de KU Leuven, België.

Drs. Daan de Lange, medewerker van QANU, ondersteunde de commissie als secretaris.

De curricula vitae van de leden van de commissie zijn opgenomen in Bijlage 1.

Werkwijze van de commissie

De beoordeling van de bacheloropleiding Religiestudies en de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen van de Universiteit van Amsterdam was onderdeel van een clusterbeoordeling. In het kader van deze clustervisitatie worden in de periode tussen oktober 2012 en juli 2013 dertig theologische en religiewetenschappelijke opleidingen van tien verschillende instellingen beoordeeld. De commissie hield haar formele startvergadering in twee sessies: voor de ene helft van de commissie direct voorafgaand aan het bezoek aan de Universiteit van Amsterdam (op 8 oktober 2012); voor de andere helft direct voorafgaand aan het bezoek in Utrecht (21 november 2012). Tijdens deze startvergaderingen werd de commissie geïnstrueerd, werden de taakstelling en werkwijze van de commissie besproken en kwam het domeinspecifieke referentiekader Theologie en Religiewetenschappen ter sprake. Dat referentiekader is opgenomen in Bijlage 2 bij dit rapport.

De commissie Theologie en Religiewetenschappen is samengesteld uit totaal twaalf commissieleden:

- Prof. dr. Dirk Hutsebaut (voorzitter), emeritus hoogleraar Godsdienstpsychologie aan de KU Leuven;
- Prof dr. Herman Beck, hoogleraar Godsdienstwetenschap, in het bijzonder van de islam, aan Tilburg University;
- Kiki Boomgaard MA, alumna van de Research Master Religious Studies aan de Universiteit van Amsterdam;

- Ezra Delahaye MA, research masterstudent Theology and Religious Studies aan Tilburg University;
- Prof. dr. Olav Hammer, hoogleraar Religiegeschiedenis aan de University of Southern Denmark;
- Prof. dr. Peter Nissen, hoogleraar Spiritualiteitsstudies aan de Radboud Universiteit;
- Prof. dr. Burcht Pranger, hoogleraar Geschiedenis van het Christendom aan de Universiteit van Amsterdam;
- Dr. Sipco Vellenga, Godsdienstsocioloog aan de Universiteit van Amsterdam;
- Prof. dr. Eibert Tigchelaar, hoogleraar Bijbelwetenschappen aan de KU Leuven;
- Prof. dr. Stefan Wild, emeritus hoogleraar Islamitische studies en Semitische talen aan de Universiteit van Bonn;
- Prof. dr. Henk Witte, bijzonder hoogleraar Ignatiaanse spiritualiteit aan Tilburg University;
- Prof. dr. Hans-Georg Ziebertz, hoogleraar Religiepedagogiek aan de Universiteit van Würzburg.

Voor ieder bezoek wordt op basis van eventuele belangenconflicten, expertise en beschikbaarheid een (sub)commissie samengesteld, bestaande uit vijf of zes commissieleden. Om de consistentie binnen het cluster te waarborgen woont professor Hutsebaud als voorzitter alle bezoeken bij. Coördinator van de clustervisitatie Theologie en Religiewetenschappen is drs. D. de Lange, medewerker van QANU. Om de continuïteit te waarborgen voeren de secretarissen van de verschillende bezoeken herhaaldelijk overleg met de coördinator, die tevens bij de slotvergaderingen van de locatiebezoeken aanwezig is.

Voorbereiding

De Faculteit der Geesteswetenschappen van de UvA heeft uit overwegingen van efficiëntie en consistentie besloten een aantal aspecten van de zelfevaluatie te beschrijven in een facultair onderwijsrapport. Dit onderwijsrapport vormt bij alle visitaties geesteswetenschappen van de UvA een aanvulling op de zelfstudie(s) van de opleidingen. Na ontvangst van de zelfevaluatierapporten controleerde de projectleider deze op kwaliteit en compleetheid. De projectleider stuurde deze rapporten door naar de deelnemende commissieleden. Deze lazen de rapportages en formuleerden naar aanleiding van de inhoud vragen. De projectleider verzamelde de vragen en groepeerde deze naar onderwerp en gespreksgreemium.

Naast de zelfevaluatierapporten lazen de commissieleden gezamenlijk vijftien scripties per opleiding. Deze scripties werden aselekt – en in overleg met de commissievoorzitter – gekozen uit een lijst van afgestudeerden van de laatste twee voltooide studie jaren. Bij het trekken van de steekproef werden eindcijfer en afstudeerrichting als stratificatiecriteria gehanteerd. Ook werd gestreefd naar een evenredige verdeling over afstudeerrichtingen in verhouding tot het totaal aantal afgestudeerden in die richtingen.

Bezoek

Voorafgaand aan het bezoek stelde de projectleider in overleg met de commissievoorzitter en vertegenwoordigers van de opleidingen een programma voor beide dagen van het bezoek samen. Dit bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als Bijlage 6. Op de eerste ochtend van het bezoek aan de Universiteit van Amsterdam, op 8 oktober 2012, hield de commissie een formele startvergadering. Tijdens deze vergadering besprak de commissie haar taak en werkwijze en bereidde zij het bezoek aan de Universiteit van Amsterdam inhoudelijk voor. Ook werden afspraken gemaakt over de taakverdeling binnen de commissie.

Voorafgaand aan het bezoek heeft de commissie de opleidingen verzocht om gesprekspartners te selecteren. Uitgangspunt bij deze selectie was het criterium van representativiteit: de opleidingen selecteerden studenten en alumni uit verschillende studie jaren en afstudeerrichtingen en docenten met een variërende mate van senioriteit. Voorafgaand aan het bezoek werd de selectie van gesprekspartners ter goedkeuring aan de commissievoorzitter voorgelegd. Gedurende het bezoek sprak de commissie achtereenvolgens met een vertegenwoordiging van het faculteits- en departementsbestuur, studenten, docenten, leden van de opleiding- en examencommissie en alumni.

De commissie bestudeerde tijdens het bezoek bovendien het ter inzage gevraagde materiaal. Studenten en docenten werden in de gelegenheid gesteld om buiten de reguliere gesprekken om met de commissie van gedachten te wisselen. Van deze mogelijkheid is geen gebruik gemaakt. Het laatste deel van het bezoek gebruikte de commissie voor een interne vergadering ter bespreking van de bevindingen. Het bezoek werd afgesloten met een openbare mondelinge rapportage van de eerste indrukken en algemene waarnemingen door de commissievoorzitter.

Rapportage

Op basis van de bevindingen van de commissie stelde de secretaris een conceptrapport op. De commissieleden die bij het bezoek aanwezig waren, werden uitgenodigd om dit rapport te becommentariëren. Na vaststelling van het conceptrapport vroeg de projectleider de betrokken faculteit om het rapport te controleren op feitelijke onjuistheden. Het commentaar van de opleidingen werd vervolgens besproken met de voorzitter en, waar nodig, met de overige commissieleden. Daarna is het rapport definitief vastgesteld.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 22 november 2011) heeft de commissie de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke Standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch en over de volle breedte uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch en over de volle breedte ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een (inter)nationaal voorbeeld.

Samenvattend oordeel over de kwaliteit van de bachelor- en masteropleiding

Dit rapport geeft de bevindingen en overwegingen weer van de commissie Theologie en Religiewetenschappen over de bacheloropleiding Religiestudies en de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. De commissie baseert haar oordeel op informatie uit de zelfevaluatie-rapporten, de bestudeerde scripties, de documenten die tijdens het bezoek ter inzage beschikbaar waren en tijdens de gesprekken verkregen inlichtingen. De commissie heeft voor beide opleidingen zowel positieve aspecten opgemerkt als verbeterpunten gesignaleerd. Na deze tegen elkaar te hebben afgewogen, is de commissie tot het oordeel gekomen dat beide opleidingen voldoen aan de eisen voor basiskwaliteit die de voorwaarde zijn voor heraccreditatie.

Bacheloropleiding Religiestudies

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding Religiestudies beoogt studenten door middel van een interdisciplinair aanbod te ontwikkelen tot academisch geschoolde religiewetenschappers met inzicht in theorieën en methoden uit onder meer de cultuurwetenschappen, literatuurwetenschap, geschiedwetenschap en sociale wetenschappen. Diversiteit geldt daarbij als een belangrijk vertrekpunt, omdat de complexiteit van religieuze verschijnselen volgens de opleiding alleen maar recht gedaan kan worden vanuit een veelheid en samenspel van interpretatieve perspectieven. Inhoudelijke ligt de focus op jodendom, christendom, islam en westerse esoterie in Europese context. De opleiding wordt gepresenteerd als een sterk academisch georiënteerde studie, die niet rechtstreeks opleidt voor een beroep. Afgestudeerden dienen in staat te zijn onder begeleiding een onderzoek uit te voeren op het terrein van de religiestudies, debatten op dit gebied weer te geven en te analyseren en zich daarover een kritisch oordeel te vormen.

De commissie heeft geconstateerd dat de opleiding wat betreft doestellingen en beoogde eindkwalificaties aansluit bij het domeinspecifieke referentiekader, dat de relevante kennis en vaardigheden voor de afgestudeerde religiewetenschappers goed afdekt. De eindtermen relateren daarbij helder aan de Dublin-descriptoren: ze zijn geformuleerd op het juiste niveau en tonen naar het oordeel van de commissie een solide wetenschappelijk karakter. De bacheloropleiding voldoet echter niet in alle opzichten aan de domeinspecifieke criteria: niet van alle wereldreligies wordt een basale kennis beoogd. De opleiding legitimeert dit met het argument van profilering. Hoewel de commissie positief is over het profiel van Religiestudies aan de UvA, vindt zij het ontbreken van oosterse religies in de bacheloropleiding een verarming. Feitelijk worden deze elementaire onderdelen van religiestudies vervangen door aandacht voor westerse esoterie. Voor de bacheloropleiding is dat niet goed te verantwoorden. Deze kritiek weegt voor de commissie echter minder zwaar dan het positieve totaaloordeel over de inhoud, het niveau en de oriëntatie van de beoogde eindkwalificaties.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het bachelorprogramma bestaat uit verplichte vakken, opleidingsgebonden keuzevakken en vrije keuzevakken. De opleiding maakt een duidelijk onderscheid tussen de propedeuse en de postpropedeutische fase: de inleidende vakken zijn geroosterd in het eerste jaar en gaan in op godsdienst-sociologische, -psychologische en –filosofische analysekaders en op de grote religieuze tradities die het religieuze landschap in Europa in belangrijke mate hebben bepaald. Vanaf het tweede jaar is er ruimte voor verdieping en keuze. De commissie vindt het

programma voldoende wetenschappelijk georiënteerd. De meeste curriculumonderdelen hanteren leerdoelen die primair gericht zijn op vakinhoudelijke en academische ontwikkeling, maar er zijn ook enkele praktijk- en beroepsgerichte onderdelen.

De opleiding heeft de commissie ervan overtuigd dat de nieuwe programmering een aantal inhoudelijke verbeteringen heeft mogelijk gemaakt. De opbouw is samenhangender en logischer, en de 'ruggengraatvakken' zijn evenwichtig geprogrammeerd. De inhoud van de afzonderlijke vakken is volgens de commissie een adequate vertaling van het onder Standaard 1 geschetste profiel. Ze behandelen de grote religieuze tradities en bieden een voldoende breed palet van theoretische en methodologische benaderingen. Een aandachtspunt blijft de manier waarop de verschillende academische en onderzoeksvaardigheden precies in de vakken worden geoperationaliseerd. De opleiding claimt een heldere leerlijn van jaar 1 naar de scriptie, maar volgens de commissie kan deze nog beter worden geëxpliciteerd, inclusief verwijzing naar de keuzevakken. Omdat veel van de in de zelfstudie omschreven verbeteringen zijn ingegaan per september 2012, zullen ze zich nog moeten bewijzen. Dat geldt volgens de commissie nadrukkelijk ook voor de schrijf- en onderzoeksvaardigheden, die zij op basis van de geselecteerde eindwerken uit de afgelopen periode voldoende acht, maar zeker niet indrukwekkend. Ze staat positief tegenover de manier waarop het vaardighedenonderwijs in de vakken wordt geïntegreerd en zou daarnaast willen aanbevelen meer veldwerk in te voegen, verwijzend naar de mogelijkheden die de opleiding zelf ziet om multicultureel en -religieus Amsterdam als proeftuin voor religiewetenschappelijk onderzoek te benutten.

Op basis van het bestudeerde materiaal acht de commissie het niveau van de vakken in orde en passend bij een wetenschappelijke bacheloropleiding. De gemiddelde studielast en het aantal contacturen vindt ze echter laag. De commissie is van oordeel dat de literatuuropgave op basis waarvan de studielast wordt berekend een te vrijblijvend karakter heeft. Zonder voldoende contacttijd om de literatuur te bespreken betekent de inrichting van het programma dat studenten nu zeker niet voltijds hoeven te studeren. Het intensiveren van toetsen tijdens de periode is wat dit betreft een stap in de goede richting. Zowel het voltijd- als deeltijdprogramma is volgens de commissie goed studeerbaar. Des te opvallender vindt zij het lage rendement. Hoewel de commissie begrijpt dat de faculteit vakrendementen minstens zo belangrijk vindt, beveelt zij aan beter inzicht te krijgen in de achtergronden van het lage rendement op opleidingsniveau.

De commissie erkent de inhoudelijke en didactische kwaliteiten van de staf en heeft een positieve indruk gekregen van de manier waarop zij studenten begeleidt. Dat ook hoogleraren onderwijs verzorgen in de bacheloropleiding is een pluspunt. Volgens de commissie is er sprake van een goede onderwijsleeromgeving. De opleiding kan weliswaar op punten verbeterd worden, maar is voldoende zelfkritisch om dit mogelijk te maken.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding hanteert toetsvormen die aansluiten op de vakinhoud en de gestelde leerdoelen. De variatie is daarbij zinvol en de toename van het aantal toetsmomenten is een positieve ontwikkeling. De toetsen zijn qua inhoud en niveau aan de maat. Het nieuwe toetsbeleid zoals de opleidingen en de faculteit hebben omschreven ziet er degelijk uit, maar moet voor een groot deel nog in praktijk worden gebracht. De commissie vindt de invoering van het nieuwe toetsbeleid laat op gang gekomen en beveelt de examencommissie aan hiermee voortvarend aan de slag te gaan. In combinatie met de evaluatiesystematiek die de opleidingscommissie hanteert, heeft de opleiding dan voldoende instrumenten in handen om de kwaliteit van de opleiding te waarborgen.

Na het bestuderen van een selectie van recente afstudeerwerken stelt de commissie vast dat studenten bij afronding van de opleiding de beoogde eindkwalificaties hebben gerealiseerd. Studenten blijken in het algemeen goed in staat een onderzoek op te zetten en te rapporteren over de behaalde resultaten. De becijfering van hun scripties was gemiddeld aan de hoge kant en kende niet veel spreiding. De commissie maakte uit de door haar geselecteerde scripties op dat ondanks de nadruk op academische schrijfvaardigheid, het gemiddelde niveau op dit vlak niet zo hoog is als zij zou verwachten. Ze heeft kennis genomen van de veranderingen die in dit verband in het nieuwe programma zijn aangebracht en beveelt de opleidingen aan om na te blijven gaan hoe academische en onderzoeksvaardigheden verder kunnen worden verbeterd. Een intensivering van de werkelijke studielast zou daaraan een goede bijdrage leveren. Ondanks de gesignaleerde verbeterpunten, komt de commissie tot een positief oordeel. De opleiding heeft aangetoond dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De masteropleiding beoogt studenten op te leiden die in staat zijn zelfstandig onderzoek te doen op het terrein van religiestudies, mede op basis daarvan deel kunnen nemen aan wetenschappelijke debatten en daarin een eigen standpunt in kunnen nemen. De opleiding is een 'breed label', waaronder vier programma's zijn ondergebracht met een specialistisch en verdiepend karakter: 'Religie en identiteit in de moderne wereld', 'Islam in de moderne wereld', 'Western esotericism', en 'Religious Studies'. De laatste is weer onderverdeeld in de specialisaties 'Religious pluralism in Europe' en 'Biblical Studies'. De masteropleiding geeft net als de bacheloropleiding invulling aan het specifieke UvA-profiel binnen het brede veld van de religiestudies. 'Biblical studies' leek de commissie minder in dit geschetste profiel te passen.

De commissie bevestigt dat de opleidingsdoelen aansluiten bij het domeinspecifieke referentiekader. De eindtermen zijn helder omschreven en gerelateerd aan de Dublin-descriptoren, waardoor ze wat betreft niveau en oriëntatie binnen het kwalificatieraamwerk passen. Het onderscheid met de bacheloreindtermen is helder. Eén van de eindtermen van de masteropleiding is opvallend genoeg 'een gedegen overzicht van het vakgebied van religiestudies'. De commissie vindt dit ongelukkig geformuleerd, omdat de masteropleiding een specialistisch karakter heeft. De eindterm is niet conform het domeinspecifieke referentiekader en blijkt in praktijk niet te worden nagestreefd. Wel heeft de opleiding de commissie overtuigd met het profiel van de masteropleiding. Op het moment van visiteren zit de opleiding duidelijk in een periode van transitie, maar de richting is helder. De commissie sluit zich aan bij de constatering dat de term 'theologie' in de naam van het masterlabel onnodig verwarrend werkt.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Theologie en Religiewetenschappen is een label voor de facto vijf opleidingsvarianten. Twee daarvan ('Religie en identiteit in de moderne wereld' en 'Islam in de moderne wereld') worden in het Nederlands aangeboden, de andere opleidingsvarianten zijn Engelstalig. De

programma's bestaan uit verplichte vakken, keuzevakken en een scriptie. Elk programma heeft een 'ruggengraat', die bestaat uit een verplicht 18-punts vak in het eerste semester en het scriptietraject in het tweede semester. De ruggengraat is bepalend voor het profiel van het programma. Afhankelijk van de verdere invulling van de specialisatie is er 12 of 24 ec aan keuzeruimte beschikbaar. Die kan ook voor 12 ec worden gevuld met een stagetraject.

De commissie heeft geconstateerd dat de masteropleiding grotendeels is gericht op een verdieping van academische en onderzoeksvaardigheden. Ze concludeert dat het programma voldoende wetenschappelijk geïntereerd is en de studenten in staat stelt de beoogde eindkwalificaties te realiseren. Het heeft een herkenbare structuur, die toewerkt van een voldoende samenhangend geheel van verplichte en keuzevakken naar het afstudeertraject. Hoewel de opleiding haar wetenschappelijke oriëntatie voldoende tot uiting brengt, zou ze naar het oordeel van de commissie beter in staat moeten zijn concreet te maken hoe het concept '*research-based teaching and learning*' precies wordt geoperationaliseerd. Op die manier zou de opleiding aan studenten explicieter kunnen duidelijk maken wat er van ze verwacht wordt en het niveau kunnen opschroeven.

Gegeven het feit dat de studenten van alle specialisaties hetzelfde diploma ontvangen, zou de commissie willen aanbevelen meer samen te werken dan nu het geval is. Te denken valt aan een gemeenschappelijk vak en het afstemmen van het niveau van curriculumonderdelen. Drie van de vier masterspecialisaties sluiten helder aan op de bacheloropleiding. De opleiding benut de aanwezige expertise goed. Met name met Westerse esoterie onderscheidt de UvA zich. De commissie zet echter vraagtekens bij de vitaliteit van zo veel programma's. Voor relatief weinig studenten worden veel specialisaties in de lucht gehouden, waarvoor in twee gevallen afstemming met andere universiteiten nodig is. Anderzijds begrijpt de commissie dat net als voor de bacheloropleiding, de masteropleiding ook studenten bedient die voor een andere opleiding binnen de faculteit staan ingeschreven. De commissie volgt deze integrale benadering, maar wijst op de problematiek rond de heterogene instroom. Het verschil tussen studenten met een bacheloropleiding Religiestudies en studenten met een kwalificerende minor van 24 ec is potentieel groot, wat frustrerend kan werken.

Bij het bestuderen van het beschikbare materiaal heeft de commissie vastgesteld dat het niveau in orde is. Dat geldt voor zowel verplichte als keuzevakken. De didactische vormgeving past volgens de commissie bij de geformuleerde eindkwalificaties. Het meeste onderwijs heeft het karakter van werkcolleges, waarbij een grotere inbreng van de studenten wordt verwacht dan bij bachelorcolleges. Over de studielast van de masteropleiding trekt de commissie dezelfde conclusie als voor de bacheloropleiding: die zou omhoog kunnen als de opleiding de opgegeven literatuur intensiever zou behandelen aan de hand van meer colleges en opdrachten.

Over verschillende onderdelen van de onderwijsleeromgeving is de commissie positief. De programma's zijn studeerbaar en toegankelijk voor deeltijdstudenten, de begeleiding en ondersteuning is adequaat, en de staf-studentratio is gunstig te noemen. De commissie concludeert dat de opleiding een goed systeem van kwaliteitszorg hanteert, waarmee zij zich aantoonbaar weet te verbeteren.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding hanteert toetsvormen die aansluiten op de vakinhoud en de gestelde leerdoelen. De variatie is daarbij zinvol en de toename van het aantal toetsmomenten is een positieve ontwikkeling. De toetsen zijn qua inhoud en niveau aan de maat. Het nieuwe toetsbeleid zoals de opleidingen en de faculteit hebben omschreven, ziet er degelijk uit, maar moet voor

een groot deel nog in praktijk worden gebracht. De commissie vindt de invoering van het nieuwe toetsbeleid laat op gang gekomen en beveelt de examencommissie aan hiermee voortvarend aan de slag te gaan. In combinatie met de evaluatiesystematiek die de opleidingscommissie hanteert, heeft de opleiding dan voldoende instrumenten in handen om de kwaliteit van de opleiding te waarborgen.

Na het bestuderen van een selectie van recente afstudeerwerken uit masteropleiding stelt de commissie vast dat studenten bij afronding van de opleiding de beoogde eindkwalificaties hebben gerealiseerd. Studenten blijken in het algemeen goed in staat een onderzoek op te zetten en te rapporteren over de behaalde resultaten. Over het gerealiseerde niveau trekt de commissie in mildere mate dezelfde kritische conclusies als voor de bacheloropleiding: ondanks de nadruk op academische schrijfvaardigheid is het gemiddelde niveau op dit vlak niet zo hoog is als zij zou verwachten. De commissie beveelt de opleiding aan om na te gaan hoe academische en onderzoeksvaardigheden kunnen worden geïntensiveerd en de werkelijke studielast opgeschroefd. Het geheel van elementen onder Standaard 3 afwegend, komt de commissie tot een positieve conclusie. Er zijn verbeterpunten, maar deze worden adequaat ter hand genomen. Bovendien moet op basis van het bestudeerde materiaal worden geconcludeerd dat de studenten erin slagen de eindkwalificaties te behalen.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van de commissie verklaren hierbij dat alle leden van de commissie kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 1 maart 2013

Prof. dr. Dirk Hutsebaut

Drs. Daan de Lange

Behandeling van de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

1.1. Bevindingen

Ter beantwoording van de vraag of de eindkwalificaties van de opleidingen wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie voldoende zijn geconcretiseerd, beschrijft dit hoofdstuk achtereenvolgens het domeinspecifieke referentiekader, de doelstelling en het profiel van de opleidingen, de geformuleerde eindkwalificaties, het niveau en de oriëntatie.

Domeinspecifiek referentiekader

Voorafgaand aan de clustervisitatie hebben de deelnemende instellingen, verenigd in het Disciplineoverlegorgaan Godgeleerdheid (DGO), een domeinspecifiek referentiekader opgesteld. Dat kader is in dit rapport opgenomen als Bijlage 2. De commissie kan zich goed vinden in het referentiekader. Het beschrijft dat de opleidingen op het gebied van theologie en religiewetenschappen in Nederland een verscheidenheid aan structuren en doelstellingen bieden. Een belangrijk onderscheid is dat tussen de religiewetenschappelijke en de theologische opleidingen. Na de vorige onderwijsvisitatie hebben er een aantal belangrijke ontwikkelingen plaatsgevonden. Zo is het religiewetenschappelijke accent versterkt en zijn een aantal opleidingen inmiddels in grotere, veelal geesteswetenschappelijke eenheden ingekaderd. De meeste masterprogramma's zijn geherstructureerd en ondergebracht in zogenaamde 'brede labels'. Voor theologische curricula die tevens als ambtsopleiding gelden, is de maximale studieduur van zes-en-een-half jaar verkort tot zes jaar en wordt kennis van de brontalen niet meer als vooropleidingseis gehanteerd maar in de opleiding zelf verworven.

De domeinspecifieke criteria die in het referentiekader zijn weergegeven, zijn gebaseerd op de Dublin-descriptoren en buitenlandse referentiekaders, met name de *benchmarks* van de Quality Assurance Agency voor Theology and Religious Studies. De opleidingen hebben als doel studenten op te leiden tot een elementair wetenschappelijk (bachelor), dan wel een meer specialistisch wetenschappelijk (master) niveau op het gebied van het object van de studie. De meeste masteropleidingen duren één jaar, research masters hebben een studieduur van twee jaar, en theologische masters die tevens ambtsopleiding zijn kennen een studieduur van drie jaar.

Wegens het brede spectrum van opleidingen in deze clustervisitatie heeft het DGO gekozen voor een referentiekader dat niet prescriptief van aard is, maar veel ruimte geeft aan opleidingen voor eigen keuzes en accenten. De criteria zijn generiek en kunnen per opleiding verder worden ingevuld. Ze bieden een heldere vertaling van de Dublin-descriptoren en worden gerubriceerd voor de opleidingstypen 'bachelor religiewetenschappen', 'bachelor theologie' en 'master theologie en religiewetenschappen'. Binnen de laatste categorie gelden er specifieke eisen en profielen voor de opleidingen die opleiden tot een kerkelijk ambt, opleidingen op het gebied van geestelijke verzorging (de accreditatie-eisen van de Vereniging van Geestelijke Verzorgeren bij Zorginstellingen), en educatieve opleidingen. De opleidingen

van de Universiteit van Amsterdam vallen nadrukkelijk in de religiewetenschappelijke categorie.

Doelstelling en profiel van de opleidingen

Religie is wereldwijd een belangrijk thema in publieke, politieke en wetenschappelijke debatten. Religiestudies brengen verschillende disciplines en vakgebieden samen om inzicht te verschaffen in diverse, soms conflicterende perspectieven op religie. Religiewetenschappers gebruiken daarbij methoden uit onder meer cultuurwetenschappen, literatuurwetenschap, geschiedwetenschap en sociale wetenschappen. Ook hanteren ze multi- en interdisciplinaire benaderingen, zoals *cultural analysis*, *ritual studies* of *gender studies*. Doelstelling van de opleidingen aan de UvA is om studenten door middel van een interdisciplinair aanbod te ontwikkelen tot academisch geschoolde religiewetenschappers. De bacheloropleiding beoogt studenten op te leiden die in staat zijn onder begeleiding een onderzoek uit te voeren op het terrein van de religiestudies, debatten op dit gebied weer te geven en te analyseren en zich daarover een kritisch oordeel te vormen. De masteropleiding beoogt studenten op te leiden die in staat zijn zelfstandig onderzoek te doen op het terrein van religiestudies, mede op basis daarvan deel kunnen nemen aan wetenschappelijke debatten en daarin een eigen standpunt in kunnen nemen. De commissie bevestigt dat deze opleidingsdoelen aansluiten bij het zojuist aangehaalde domeinspecifieke referentiekader.

In de zelfstudie staat dat de bachelor- en masteropleiding aan de UvA zich binnen het brede veld van de religiestudies kenmerken door een specifiek profiel:

- Nadruk op de studie van religieuze verschijnselen in Europa, met name het jodendom, het christendom, de islam en de westerse esoterie. Hierbij gaat het om religies in Europa in hun globale context;
- Focus op religieuze pluraliteit en diversiteit, waarbij de aandacht uitgaat naar groepsvorming en identiteitsconstructies, naar verschillen en de interactie binnen en tussen religieuze en spirituele tradities en stromingen. Zowel 'beleden' als 'geleefde' religie komt aan bod;
- Een multi- en interdisciplinaire opzet waarbij cultuur-, geschied-, sociaal- en menswetenschappelijke perspectieven worden gehanteerd;
- Ruime aandacht voor methoden en technieken van religieonderzoek;
- Een oriëntatie op de arbeidsmarkt.

Tijdens de visitatie heeft de commissie met vertegenwoordigers van de opleiding gesproken over dit profiel. De focus op jodendom, christendom, islam en westerse esoterie werd hierbij bevestigd. Hoewel het domeinspecifieke referentiekader voor religiewetenschappelijke bacheloropleidingen elementaire kennis in alle wereldreligies als eindterm heeft geformuleerd, worden aan de UvA de oosterse religies bewust niet afzonderlijk in een eigen opleidingsonderdeel ingeleid en uitgediept. Het opleidingsmanagement lichtte toe dat dit een noodzakelijke keuze is en gaf aan er bovendien van uit te gaan dat studenten hiervoor eventueel binnen hun 'profielingsruimte' bij andere universiteiten in de Randstad terecht kunnen. Aandacht voor de oosterse religies is er wel zijdelings, namelijk daar waar ze zich manifesteren in Europa in eigen verbanden, esoterische kringen of als zogenaamde nieuwe religieuze bewegingen. Waar dat aan de orde is, wordt beoogd deze religieuze tradities nader te duiden, zo lichtte de opleiding tijdens de visitatie toe.

Een aantal bachelorstudenten betreurde deze omissie, maar voor de meeste studenten die de commissie tijdens de visitatie sprak, was de keuze voor de UvA juist verbonden met het profiel van de opleidingen. Ze waren aangetrokken door het seculiere perspectief en de

aandacht voor westerse esoterie en religieuze pluraliteit. De opleiding ziet diversiteit als een belangrijk vertrekpunt, omdat de complexiteit van religieuze verschijnselen alleen maar recht gedaan kan worden vanuit een veelheid en samenspel van interpretatieve perspectieven. De stad Amsterdam wordt hierbij beschouwd als zinvol onderzoeksterrein. De commissie herkent de mogelijkheden die de opleidingen zien om multicultureel en -religieus Amsterdam als proeftuin voor religiewetenschappelijk onderzoek te benutten en moedigt de opleidingen van harte aan die mogelijkheden in de toekomst nog beter te benutten.

Het masteraanbod van de faculteit is vanaf 2012-2013 ondergebracht in 'brede labels', waaronder de programma's zijn geherstructureerd. Het label Theologie en Religiestudies wordt aan de UvA geprofileerd door vier programma's: 'Religie en identiteit in de moderne wereld', 'Islam in de moderne wereld', 'Western esotericism', en 'Religious Studies'. De laatste is onderverdeeld in de specialisaties 'Religious pluralism in Europe' en 'Biblical Studies'. De zelfstudie geeft aan dat de opleiding ongelukkig is met de titel van het label 'Theologie en Religiewetenschappen', om dat deze de lading niet dekt. De opleiding heeft een religiewetenschappelijk karakter.

De commissie ziet ook in de profilering van de masterprogramma's de focus op monotheïstische tradities in een moderne, Europese context terug. Western esotericism lijkt daarnaast ook een specifieke groep studenten te trekken. De specialisatie 'Biblical studies' leek de commissie minder in het geschetste profiel te passen. In de zelfstudie wordt niet aangegeven wat de twee programma's onder 'Religious Studies' met elkaar verbindt. Bovendien is Biblical Studies minder dan de andere masterprogramma's een specialistische verdieping die aansluit bij het profiel van de bacheloropleiding. Tijdens de visitatie lichtte de opleidingscommissie toe dat deze specialisatie een vervolg vormt van de eerdere ambitie om het studiegebied 'Bibles and cultures' verder in het masteronderwijs te ontwikkelen. De opleidingscommissie meende dat de specialisatie wel aansluit bij de bacheloropleiding, in die zin dat ze zich grotendeels op literair-historisch onderzoek naar joods-christelijke tradities richt.

Eindkwalificaties

De doelstellingen van de bachelor- en masteropleiding zijn vertaald in verschillende sets eindtermen (zie Bijlage 3). Een deel daarvan betreft algemene eindtermen, die gemeenschappelijk zijn voor alle opleidingen binnen de Faculteit der Geesteswetenschappen. Deze algemene eindtermen staan opgesomd in een facultair onderwijsrapport en zijn grotendeels afgeleid van de Dublin- descriptoren. Voor bacheloropleidingen betreffen ze kennis en inzicht in wetenschapsfilosofische achtergronden van geesteswetenschappelijk onderzoek; kennis van een vakgebied en specialistische onderdelen daarbinnen, academische vaardigheden op het gebied van informatie verzamelen, mondeling en schriftelijk presenteren, leer-, plannings- en samenwerkingsvaardigheden. Voor masteropleidingen betreffen ze een academisch werk- en denkniveau (kennis van het geesteswetenschappelijk onderzoek, het vermogen verschillende theoretische visies over een onderwerp uiteen te zetten en daarin een standpunt te bepalen, en het vermogen om de belangrijke thema's in hedendaagse debatten op het terrein van de eigen specialisatie uiteen te zetten), aangevuld met vakspecifieke eindtermen die gaan over specialistische kennis en het vermogen om zelfstandig onderzoek uit te voeren dat voldoet aan de geldende disciplinaire normen.

De zelfstudie benoemt de opleidingsspecifieke eindtermen. Bachelorstudenten hebben na afronding van hun opleiding aantoonbare kennis van en inzicht in:

- de grondbeginselen van de historische, systematisch-vergelijkende en empirische studies van religies;
- de geschiedenis, centrale geschriften en hedendaagse manifestaties van het christendom, het jodendom, de islam en van de esoterie in Europa;
- de wetenschapsfilosofische achtergronden van onderzoek op het terrein van religiestudies;
- de belangrijkste begrippen en methoden en technieken van religieonderzoek.

Ze zijn daarnaast in staat om:

- verworven kennis en inzichten te relateren aan de beroepsvelden die open staan voor afgestudeerden van de opleiding, en
- onder begeleiding een onderzoek uit te voeren.

Masterstudenten hebben na afronding van hun opleiding:

- een gedegen overzicht van het vakgebied van religiestudies;
- een grondige kennis van een specialisme binnen religiestudies, dan wel een gedegen kennis op het snijvlak van religiestudies en een ander vakgebied;
- de vaardigheid om zelfstandig problemen op het terrein van religiestudies te signaleren, te formuleren, te analyseren en oplossingen daarvoor aan te dragen; alsmede onderzoeksvragen te formuleren en die te presenteren in een onderzoeksplan;
- de vaardigheid de relevante vakliteratuur rond een onderwerp te vinden, te verwerken en kritisch te beoordelen;
- de vaardigheid om een onderzoek uit te voeren.

De commissie stelt vast dat de eindtermen van de beide opleidingen de Dublin-descriptoren voldoende dekken en ook aansluiten bij het domeinspecifieke referentiekader van het DGO, zij het dat in de bacheloropleiding geen inleidende kennis van alle wereldreligies wordt beoogd. In de zelfstudie plaatsen de opleidingen hun eindtermen tevens in het perspectief van twee buitenlandse opleidingen: *Religious Studies* in Lancaster en *Religionswissenschaft* in Bochum. Deze opleidingen komen overeen met die van de UvA onder meer op het punt van hun interdisciplinaire opzet, waarin sociaalwetenschappelijke benaderingen met cultuurwetenschappen worden gecombineerd. De commissie bevestigt dat de doelstellingen en eindtermen van de UvA deze internationale vergelijking kunnen doorstaan.

Niveau en oriëntatie

In de zelfstudie staat dat de bacheloropleiding primair bedoeld is als een brede basisopleiding. De master heeft wel primair het karakter van een specialisatieopleiding. De commissie bevestigt dat de verschillen tussen de opleidingen tot uiting komen in de doelstellingen en eindtermen. Zo worden in de eindtermen van de master probleemoplossend vermogen en zelfstandigheid van de student benadrukt. Beide opleidingen worden gepresenteerd als sterk academisch georiënteerde studies, die niet rechtstreeks opleiden voor een beroep. Ze zetten vooral in op onderzoeksvaardigheden, en (op masterniveau) verwevenheid tussen onderwijs en onderzoek.

Aan de andere kant noemt de zelfstudie de opleidingen ook ‘beroepsrelevant’: in het vaste programma van de bachelor wordt studenten een argumentatieve, analytische houding bijgebracht, die afgestudeerden nodig hebben bij het vervullen van een functie op academisch niveau. Daarnaast beoogt de bacheloropleiding een brug te slaan tussen de werelden van studie en beroep. Het management gaf aan waarde te hechten aan curriculumonderdelen aan de hand waarvan studenten zich oriënteren op de arbeidsmarkt (zie: Standaard 2).

1.2. Overwegingen

Zowel de bachelor- als de masteropleiding zoekt wat betreft dostellingen en beoogde eindkwalificaties aansluiting bij het domeinspecifieke referentiekader. Naar oordeel van de commissie dekt dat kader de relevante kennis en vaardigheden voor de afgestudeerde religiewetenschappers goed af. Van beide sets eindtermen is duidelijk omschreven hoe ze relateren aan de Dublin- descriptors, waardoor ze wat betreft niveau en oriëntatie binnen het kwalificatieraamwerk passen. Het onderscheid tussen de eindtermen van de bachelor- en masteropleiding is daarbij helder. De beoogde eindkwalificaties beantwoorden volgens de commissie dan ook aan de internationale domeinspecifieke eisen. Ze zijn geformuleerd op het juiste niveau en tonen naar het oordeel van de commissie een solide wetenschappelijk karakter. Vooral de wetenschappelijke oriëntatie is goed geconcretiseerd.

Wanneer de commissie streng kijkt naar de vertaling van de domeinspecifieke criteria in beoogde eindkwalificaties, concludeert ze dat de bacheloropleiding op dit vlak niet helemaal voldoet: niet van alle wereldreligies wordt een basale kennis beoogd. De UvA onderscheidt zich hier van het DGO-kader, wat zij legitimeert met het argument van profilering. Hoewel de commissie positief is over de manier waarop men er in is geslaagd een profiel te formuleren en de programma’s zo veel mogelijk volgens dat profiel in te richten, vindt zij het ontbreken van oosterse religies in de bacheloropleiding een verarming. Feitelijk worden deze (volgens het referentiekader) elementaire onderdelen van religiestudies vervangen door een grote aandacht voor de westerse esoterie. Voor de masteropleiding is deze focus te verantwoorden, voor de bacheloropleiding niet. Een tweede bedenking hierbij is overigens dat het risico bestaat dat nu zowel in de bachelor- als in de masteropleiding in de westerse esoterie wordt ingeleid (zie: Standaard 2).

Waar de beoogde eindkwalificaties van de bacheloropleiding het brede karakter dus niet volledig dekken, is een van de eindtermen van de masteropleiding opvallend genoeg juist ‘een gedegen overzicht van het vakgebied van religiestudies’. De commissie vindt deze eindterm ongelukkig geformuleerd, omdat de masteropleiding een specialistischer karakter heeft. De eindterm is niet conform het DGO-kader en blijkt in praktijk niet te worden nagestreefd. Wel heeft de opleiding de commissie overtuigd met het profiel van de masteropleiding. Op het moment van visiteren zit de opleiding duidelijk in een periode van transitie, maar de richting is helder. De commissie sluit zich aan bij de constatering dat de term ‘theologie’ in de naam van het masterlabel onnodig verwarrend werkt. De commissie is onder meer positief over de manier waarop de studie van de islam binnen het profiel van de masteropleiding past, en uit de sfeer van arabistiek en oriëntalistiek is gehaald. De commissie beveelt de opleiding aan te blijven onderzoeken hoe de verschillende programma’s op labelniveau, waar mogelijk en zinvol, kunnen convergeren. De kritiek op de bacheloreindtermen weegt minder zwaar dan het positieve totaaloordeel over de inhoud, het niveau en de oriëntatie van de beoogde eindkwalificaties. Ze vindt het dan ook gerechtvaardigd om beide opleidingen voor Standaard 1 met een voldoende te beoordelen.

1.3. Conclusie

Bacheloropleiding Religiewetenschappen, voltijd- en deeltijdvariant: de commissie beoordeelt Standaard 1 als **voldoende**.

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen, voltijd- en deeltijdvariant: de commissie beoordeelt Standaard 1 als **voldoende**.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stelt de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

2.1. Bevindingen

In dit hoofdstuk over de onderwijsleeromgeving wordt onderzocht of programma, personeel en voorzieningen het mogelijk maken om de beoogde eindkwalificaties te realiseren. Aspecten die achtereenvolgens aan de orde komen zijn: de opbouw en samenhang van de curricula, de professionele en wetenschappelijke oriëntatie, het didactisch concept, de instroom en het rendement, studeerbaarheid en studielast, wetenschappelijk personeel, studiebegeleiding en voorzieningen, en kwaliteitszorg.

Opbouw en samenhang van het bachelorcurriculum

Het bachelorprogramma omvat 180 ec en bestaat uit twaalf verplichte vakken (120 ec), opleidingsgebonden keuzevakken (18 ec) en vrije keuzevakken (42 ec). De opleiding wordt afgesloten met een scriptie, parallel aan een scriptiewerkgroep in blok 5 en 6 van jaar 3. Recentelijk is de programmering van het curriculum herzien, op basis van het universitaire rapport 'Maatregelen Studiesucces'. In de facultaire zelfevaluatie wordt toegelicht dat dit rapport onder meer een '8-8-4' wekenindeling voorschrijft, waarbij cursussen uit veelvoud van 6 ec worden opgebouwd. Ook schrijft het voor dat elke opleiding een doorlopende 'ruggengraat' van vakken heeft, zodat studenten elk semester minimaal één onderdeel van hun hoofdvak bestuderen. Die invulling van die ruggengraat wordt in de opleidingszelfstudie toegelicht. Daarnaast wordt duidelijk gemaakt dat studenten alleen van deze programmering mogen afwijken als zij een minor volgen die in één semester is geprogrammeerd, of als zij een half jaar in het buitenland studeren. De opleidingsgebonden keuzeruimte verschuift dan naar semester 1 van jaar 2. In Bijlage 4 bij dit rapport is een overzicht van het programma van Religiestudies weergegeven. Schematisch ziet dat er als volgt uit:

JAAR 1 Semester 1			Semester 2		
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4	Blok 5	Blok 6
Inleiding religiestudies (18 ec), incl. onderzoeksvaardigheden			Islam I (6 ec)	Jodendom I (12 ec), incl. wetenschappelijk schrijven.	
Christendom I (6 ec)	Godsdienst-sociologie (6 ec)		Godsdienst-psychologie (6 ec)	Godsdienst-wijsbegeerte I (6 ec)	

JAAR 2 Semester 1			Semester 2		
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4	Blok 5	Blok 6
Westerse esoterie en religieus pluralisme (18 ec)			Religies in de hedendaagse samenleving (18 ec)		
Keuzevak(ken) (12 ec)			Wetenschapsfilosofie (12 ec)		

JAAR 3 Semester 1			Semester 2		
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4	Blok 5	Blok 6
Keuzevak(ken) (18 ec)			Religie en beroep (6 ec)	Scriptietraject (12 ec)	
Opleidingsgebonden keuzevak(ken) (12 ec)			Keuzevak(ken) (12 ec)		

Schematische weergave bachelorprogramma

De zelfstudie beschrijft dat de opleiding de nieuwe programmering heeft gebruikt om een aantal inhoudelijke verbeteringen door te voeren. Zo worden onderzoeksvaardigheden op alle niveaus getraind en is er een duidelijk onderscheid tussen het onderwijs in de propedeuse en de postpropedeutische fase. De commissie bevestigt het verschil tussen het inleidende karakter van de verplichte vakken in het jaar 1 en het gevorderde karakter van die in jaar 2. Tijdens de visitatie werd toegelicht dat het vak ‘Academische vaardigheden’ niet meer afzonderlijk wordt aangeboden, maar geïntegreerd is in de inleidende colleges ‘Inleiding religiestudies’ (Onderzoeksvaardigheden) en ‘Jodendom I’ (Wetenschappelijk schrijven). De inleidende vakken zijn kleiner geworden, wat wordt gecompenseerd door het aanbod van een vervolgonderdeel voor ‘Jodendom I’, ‘Christendom I’, en ‘Islam I’ in de keuzeruimte, en door het vervolg van de modules ‘Godsdienstsociologie’ en ‘Godsdienstpsychologie’ in het verplichte tweedejaarsvak ‘Religies in de hedendaagse samenleving.’

Om zich een oordeel te kunnen vormen van de kwaliteit van de curriculumonderdelen, heeft de commissie deels voorafgaand aan en deels tijdens de visitatie steekproefsgewijs de beschikbare informatie over de inhoud van curriculumonderdelen bestudeerd. Daaruit heeft ze geconcludeerd dat die grotendeels aansluit bij de gestelde opleidingsdoelen en dat het niveau van de vakken past bij een wetenschappelijke bacheloropleiding. De inleidende vakken gaan inderdaad in op godsdienstsociologische, -psychologische en -filosofische analysekaders, en op de grote religieuze tradities (jodendom, christendom, islam) die het religieuze landschap in Europa in belangrijke mate hebben bepaald. In het tweedejaars vak ‘Westerse esoterie en religieus pluralisme’ wordt aan de hand van schriftelijke bronnen de geschiedenis van de westerse esoterie in kaart gebracht in haar wisselwerking met andere tradities. In ‘Religies in de hedendaagse samenleving’ wordt de religieuze diversiteit in Amsterdam vanuit een sociaalwetenschappelijk perspectief verkend. Tijdens de visitatie werd toegelicht dat studenten in dit vak nieuwe vormen van religie in een moderne context onderzoeken en leren de functie van religie in de publieke sfeer te problematiseren.

In jaar 3 volgen studenten 12 ec aan opleidingsgebonden keuzevakken. De keuzelijst bestaat uit zes modules. De commissie heeft deze vakken bekeken en vastgesteld dat ze een verdieping bieden op de inleidende vakken uit jaar 1, en het programma daarmee de nodige samenhang geven. Het tweede semester van jaar 3 bestaat naast uit keuzeruimte uit het

scriptietraject en het vak 'Religie en beroep'. Met de invoering van dit vak komt de opleiding tegemoet aan een kritiekpunt van de vorige visitatiecommissie. Het vak helpt studenten zich te oriënteren op de arbeidsmarkt. Alumni bevestigden dat het oude curriculum een dergelijk vak ontbeerde. Studenten maken in 'Religie en beroep' kennis met vijf werkvelden: het onderwijs, de wereld van de onderzoeksbureaus, bestuur en beleid, media en geestelijke verzorging. De commissie is positief over dit vak.

De commissie merkte op dat de bacheloropleiding relatief snel lijkt te specialiseren. Het opleidingsmanagement gaf aan het inleidende karakter juist op advies van de vorige visitatiecommissie te hebben beperkt tot jaar 1, maar inderdaad een spanning te ervaren tussen enerzijds de disciplinaire eindtermen en anderzijds het brede 'liberal arts' karakter dat ook uit het opleidingsprofiel voortvloeit. Ze zei uit te willen gaan van disciplinaire tradities en tegelijkertijd studenten breed op te leiden. De commissie heeft geconstateerd dat deze verbreding en een inbedding in de geesteswetenschappen binnen de faculteit goed mogelijk is. Opleidingen wisselen vakken uit in het kader van minoren en keuzeruimte. Net zozeer als studenten een deel van hun bachelorcurriculum kunnen invullen met vakken van buiten de opleiding, zo sluiten bij modules uit de bacheloropleiding Religiestudies bijvakkers uit andere opleidingen aan. Het management gaf aan na te denken over een faculteitsbreed inleidingsvak en meer interdisciplinaire modules.

De programmering van de keuzeruimte zorgt ervoor dat de doelstelling om onderzoeksvaardigheden in leerlijnen over de studiejaren te spreiden dreigt niet consequent in het programma te worden verwezenlijkt. De commissie constateerde dat dit deels afhankelijk blijft van de keuzevakken die studenten kiezen. Tijdens de visitatie stelden studenten bijvoorbeeld dat als ze vooral keuzevakken in hun curriculum opnemen die met een schriftelijk tentamen worden afgerond, bepaalde academische en onderzoeksvaardigheden minder worden ontwikkeld. De onderzoeksvaardigheden worden volgens de opleiding gegarandeerd in het verplichte gedeelte van het bachelorcurriculum. Het management gaf tijdens de visitatie aan juist de methodische kant van de opleiding in het vernieuwde curriculum sterker te willen aanzetten, omdat zij op basis van oude bachelorscripties had geconcludeerd dat interview- en onderzoeksvaardigheden sterker zouden mogen worden aangezet. Op basis van de selectie van afstudeerwerken die de commissie heeft bestudeerd, trekt zij een vergelijkbare conclusie (zie verder: *wetenschappelijke oriëntatie* en Standaard 3).

Opbouw en samenhang van de mastercurricula

De masteropleiding duurt één jaar en bestaat uit verplichte vakken (18-30 ec), keuzevakken (12-24 ec) en een scriptie (18 ec). De opleidingstitel 'Theologie en Religiewetenschappen' is een label voor (de facto) vijf opleidingsvarianten:

- Religie en identiteit in de moderne wereld;
- Islam in de moderne wereld (samen met de Universiteit Utrecht);
- Religious Studies, specialisatie Religious Pluralism in Europe;
- Religious Studies, specialisatie Biblical Studies (samen met de Universiteit Utrecht);
- Western Esotericism.

De programma's 'Religie en identiteit in de moderne wereld' en 'Islam in de moderne wereld' worden in het Nederlands aangeboden, de andere zijn Engelstalig. In de zelfstudie wordt dit gerechtvaardigd met het argument dat de eerste twee beogen studenten op te leiden die vooral in de Nederlandse samenleving werkzaam zullen zijn, terwijl de andere zich richten op zowel Nederlandse als internationale studenten. Dit is met name voor Western Esotericism het geval.

De varianten kennen in de kern geen overlap; ze hebben bijvoorbeeld geen gemeenschappelijk startvak. De gemeenschappelijkheid van de programma's zit in hun overkoepelende profiel, eindtermen en een gemeenschappelijk aanbod aan mogelijke keuzevakken. Daarnaast wordt in de zelfstudie toegelicht dat net als voor de bacheloropleiding het principe van de 'ruggengraat' wordt gehanteerd. De ruggengraat bestaat uit een verplicht 18-punts vak in het eerste semester en het scriptietraject in het tweede semester. De ruggengraat is bepalend voor het profiel van het programma. Afhankelijk van de verdere invulling van de specialisatie is er 12 of 24 ec aan keuzeruimte beschikbaar. Binnen die keuzeruimte bestaat de mogelijkheid om een stagetraject van 12 ec te volgen. Het overzicht van de verschillende programma's wordt in dit rapport weergegeven in Bijlage 4. Ter illustratie staat hieronder één van de programma's schematisch weergegeven:

Semester 1			Semester 2		
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4	Blok 5	Blok 6
Religie, identiteit en de post-seculiere samenleving (18 ECTS)			Scriptie (18 ECTS)		
Religie, conflict en geweldbeheersing (6 ECTS)	Religie en zingeving (6 ECTS)		Keuzevakcluster (12 ECTS)		

Schematische weergave van 'Religie en identiteit in de moderne wereld'

De commissie heeft ook de inhoud en inrichting van de mastervakken bestudeerd. Daarbij heeft ze niet het beschikbare materiaal van alle vakken kunnen bekijken, maar haar oordeel gebaseerd op een beredeneerde steekproef (zie: Bijlage 7). Ze heeft vastgesteld dat de inhoudelijke kwaliteit in orde is, maar dat de samenhang grotendeels op het niveau van de verschillende specialisaties moet worden beoordeeld. De zelfstudie gaat per programma op de inhoud in:

Religie en identiteit in de moderne wereld heeft een sociaal- en menswetenschappelijke focus en bestaat uit drie verplichte modules in het eerste semester. Er wordt ingegaan op de veranderende positie van religie in de publieke sfeer en in het leven van individuen in de context van de post-seculiere samenleving; De vakken 'Religie en zingeving' en 'Conflict en geweldbeheersing' zorgen daarbij voor een ervaringswetenschappelijk en contemporair profiel. In het tweede semester kunnen studenten een keuzemodule volgen of een stage.

Islam in de moderne wereld wordt aangeboden in samenwerking met de Universiteit Utrecht. De specialisatie richt zich op de hedendaagse verschijningsvormen van de islam, debatten binnen de islam en debatten over de positie van de islam in de samenleving. Verplichte vakken zijn 'Bronteksten van de islam' (aan de UU) en 'Sleutelteksten in de islamwetenschap' (aan de UvA). Deze worden aangevuld met twee of drie keuzevakken (in totaal 24 ec), waarbij studenten kiezen uit respectievelijk 'Sociale en politieke ideologieën in de islam' of 'Islam in West-Europa', en 'Hedendaagse islamitische denkers', 'The Body in Islam', en 'Islam and Ritual Practice'. Het scriptieonderzoek mag deels worden verricht in het kader van een stage. De commissie bespeurde een spanningsveld tussen een historische focus en die op religie in de hedendaagse samenleving. De zelfstudie geeft aan dat de masteropleiding de nadruk legt op religie in Europa in een moderne, globale context. Toch beoogt de specialisatie ook kennis van bron- en sleutelteksten. De opleiding wil zowel literair-historische als sociaalwetenschappelijke onderzoeksmethoden ontwikkelen.

Religious Pluralism in Europe is één van de twee varianten van de Engelstalige specialisatie Religious Studies. Het gemeenschappelijke ruggengraatvak 'Religious pluralism' leek de commissie aanvankelijk een sterk normatief geladen vertrekpunt te hebben, maar studenten hadden die indruk niet. Ze stelden dat het een breed en zelfs deels inleidend religiewetenschappelijk karakter heeft. Het programma bestaat naast dit vak uit 24 ec aan keuzevakken in het eerste en tweede semester. Het eigen keuzeaanbod van de opleiding bestaat uit modules over joodse, christelijke, islamitische en esoterische teksten en tradities. In het tweede semester kunnen studenten een stage doen en volgen ze een scriptietraject dat aansluit bij de focus van het programma.

Biblical Studies is de tweede variant binnen Religious Studies en wordt net als 'Islam in de moderne wereld' in samenwerking met de Universiteit Utrecht aangeboden. In Amsterdam wordt het 18-punts ruggengraatvak 'Emerging Canons and Beyond' gegeven, waarin met name aandacht wordt besteed aan buiten-Bijbelse literatuur. In Utrecht volgen studenten 'Exile and Return as Literary Delivery Room' en 'Remembering Jesus: The Historical Jesus and Gospel Literature', over de Hebreeuwse Bijbel respectievelijk het Nieuwe Testament. De beoordeling van deze twee vakken vormde onderdeel van de visitatie van de masteropleiding in Utrecht (in november 2012), die voor deze specialisatie positief uitviel. Het beheersen van brontalen is geen voorwaarde voor het succesvol afronden van het traject, maar de opleiding geeft in de zelfstudie aan dat een beter facultair aanbod op dit vlak wenselijk zou zijn. Biblical studies is tevens onderdeel van een samenwerkingsverband met de VU. Die samenwerking is een voorwaarde voor het in stand houden van de specialisatie, zo werd tijdens de visitatie toegelicht.

Western Esotericism bestaat uit een aanbod van drie modules en de scriptie. Het verplichte vak 'Contested Knowledge, Renaissance Esotericism', richt zich op een centrale thematiek van de westerse esoterie in het algemeen. De keuzeruimte kan worden ingevuld met 'Renaissance Esotericism' en 'Occult Trajectories', over westerse esoterie in respectievelijk de vroegmoderne tijd en de periode vanaf de 18e eeuw.

Voor de specialisaties geldt dat studenten de examencommissie mogen verzoeken één van de verplichte vakken te vervangen door een vak uit een ander traject. Daarbij wordt een inhoudelijke afweging gemaakt: de voorwaarde is dat het vervangende vak voorbereidt op het afstudeerproject. De commissie heeft geconstateerd dat de mastertrajecten samenhang vertonen met de inhoud van de bacheloropleiding en daarmee gestalte geven aan het beoogde profiel van beide opleidingen. Helemaal naadloos sluiten de mastervakken echter niet aan op de inleidende vakken uit de bachelor: omdat de masteropleiding studenten van verschillende richtingen aantrekt, wordt in een aantal colleges stof die voor doorstromers al bekend is opnieuw behandeld. Dit is met name het geval bij Western Esotericism (zie ook: *instroom* en *studeerbaarheid*). Het niveau van de vakken sluit volgens de commissie wel aan bij het masterniveau van de opleiding.

Eén van de aandachtspunten die de commissie in voorbereiding op de visitatie geformuleerd had, was de wisselende hoeveel keuzeruimte in de verschillende trajecten. De opleiding claimt specialisten op te leiden, wat veronderstelt dat studenten niet via keuzeruimte alsnog voornamelijk in de breedte worden ontwikkeld. De panelgesprekken en het bestudeerde materiaal hebben de commissie voldoende overtuigd van het feit dat elk programma inhoudelijk gefocust en specialistisch is. Over de verschillende keuzemogelijkheden is per specialisatie nagedacht, zodat ook de keuzevakken bij het profiel aansluiten. Ook van de keuzevakken heeft de commissie kunnen vaststellen dat ze van voldoende niveau zijn.

Wetenschappelijke oriëntatie

De commissie is voor beide opleidingen nagegaan hoe de wetenschappelijke oriëntatie in de programma's is vertaald. Opleidingsoverstijgende, wetenschappelijk georiënteerde eindtermen van de bacheloropleiding komen aan de orde in het verplichte vak Wetenschapsfilosofie en zijn verder verweven in de onderdelen Onderzoeksvaardigheden (in 'Inleiding religiestudies'), Wetenschappelijk schrijven (in 'Jodendom I') en het scriptietraject. Studenten leren op academisch niveau een onderzoeksvraag op het terrein van de religiestudies te formuleren, hiervoor relevante wetenschappelijke literatuur te selecteren en die tot een onderzoeksopzet uit te werken. In het onderdeel Wetenschappelijk schrijven leren ze om zelf geformuleerde en tijdens college aangedragen argumenten te verwerken in een academisch paper. In de scriptie dienen studenten te laten zien in staat te zijn beide vaardigheden toe te passen op een eigen onderwerp.

Tijdens de visitatie heeft de commissie de manier waarop academische vaardigheden in het bachelorprogramma verwerkt zijn in een aantal panelgesprekken aan de orde gesteld. Zowel studenten als docenten noemden presenteren en academisch schrijven als twee van de belangrijkste leerdoelen van de opleiding. Studenten schrijven behalve papers onder meer ook een opiniestuk en een recensie (in het vak Godsdiensociologie). In veel vakken is verbale communicatie over de bestudeerde stof daarnaast een expliciet leerdoel. Aanwezigheid en participatie zijn dan verplicht. In het eerste semester van jaar 2 leren studenten historisch-literaire onderzoeksvaardigheden in het verplichte vak 'Westerse esoterie en religieus pluralisme'. In het verplichte vak Religie in de hedendaagse samenleving worden studenten ingeleid in kwalitatieve methoden van onderzoek. Ook maken ze een onderzoeksopdracht in het kader van een studiereis naar Rome. De mate waarin in jaar 2 en 3 de diverse academische vaardigheden worden ontwikkeld, hangt verder deels samen met de keuzevakken die studenten in hun programma opnemen.

De commissie maakte uit de door haar geselecteerde bachelorscripties op dat ondanks de nadruk op academische schrijfvaardigheid, het gemiddelde niveau op dit vlak niet zo hoog is als zij zou verwachten. Academische vaardigheden komen weliswaar door alle jaren van het bachelorcurriculum aan de orde, maar zijn niet in een leerlijn vormgegeven die een opklimmend niveau volledig expliciet maakt. De commissie heeft kennisgenomen van de veranderingen die in dit verband zijn aangebracht in het nieuwe programma.

De masteropleiding is onderzoeksgericht en culmineert in een scriptie van 18 ec. De opleidingscommissie stelde tijdens de visitatie dat bij de jaarlijkse bespreking van de OER wordt stilgestaan bij de manier waarop academische leerdoelen in de verschillende vakken dienen te worden verwerkt. Dat deze op een hoger niveau worden ontwikkeld, wordt onder meer gerealiseerd doordat studenten meer presentaties verzorgen en tijdens werkcolleges worden geacht zelf de discussie te kunnen leiden. De stof is complexer en meer interdisciplinair, terwijl studenten zelfstandiger dienen te kunnen werken. Hoewel de staf de niveauverschillen tussen de verschillende specialisaties niet groot achtte, kreeg de commissie uit het door haar bestudeerde materiaal en scripties de indruk dat die verschillen wel degelijk bestaan. Eén van de alumni meende dat het wetenschappelijke niveau van de curriculumonderdelen dat van de toelijdende bacheloropleiding niet ontsteeg. Het niveau van de vakken leek de commissie deels samen te hangen met de instromende studenten en de daarmee samenhangende noodzaak bepaalde inleidende kennis te herhalen.

In de zelfstudie staat dat de masteropleiding er aan hecht dat studenten in hun onderzoek aansluiten bij het onderzoek en de expertise van de bij de opleiding betrokken docenten. De ambitie is onderwijs en onderzoek met onderzoeksintensief leren sterk op elkaar te betrekken.

De opleidingscommissie kon niet heel concreet maken hoe dit concept van *'research-based teaching and learning'* precies wordt geoperationaliseerd. Het opleidingsmanagement lichtte toe dat een vastgesteld deel van de onderzoekstijd van vaste staf moet worden besteed aan onderdelen die in masteronderwijs vertaald worden, wat tevens bij de jaargesprekken met docenten aan de orde komt. Studenten bevestigden dat sommige docenten eigen onderzoek in het onderwijs verwerken en dat ze zich 'gestimuleerd voelen vanuit docenten om veel onderzoek te doen.' De keuze voor een scriptieonderwerp ligt in de eerste plaats bij studenten zelf.

De opleiding heeft het idee van Amsterdam als 'proeftuin' voor religiewetenschappelijk onderzoek in verschillende curriculumonderdelen verwerkt, zoals 'Religie in de hedendaagse samenleving' en het vak Jodendom, waarin een bezoek werd gebracht aan het Joods Historisch Museum. Dergelijke activiteiten worden echter in veel gevallen extracurriculair door de studievereniging georganiseerd. De bachelor- en masterstudenten die de commissie tijdens de visitatie sprak, vonden dat de mogelijkheden die de stad op dit vlak biedt beter zouden kunnen worden benut.

Professionele oriëntatie

Zoals vermeld bij Standaard 1 worden beide opleidingen gepresenteerd als academisch georiënteerde studies, die niet direct voor een beroep opleiden. De kennis en vaardigheden worden geacht studenten de bagage en het academische denkniveau mee te geven waarmee zij op een breed terrein inzetbaar zijn. Toch heeft de opleiding ook een professionele oriëntatie in de programma's verwerkt. In de bacheloropleiding gaat het dan met name om het nieuwe vak 'Religie en beroep'. Dit breed oriënterende vak moet voorzien in een behoefte om meer zicht te geven op de arbeidsmarkt voor religiewetenschappers. In het vak zal gebruik worden gemaakt van gastdocenten uit het maatschappelijk veld. Uit de gesprekken met studenten en alumni bleek dat ze zich tijdens de bacheloropleiding nog maar nauwelijks een beeld vormen van het professionele veld waarin ze met hun studie terecht kunnen. Het vernieuwde curriculum zal daar voor een deel verandering in brengen, zo verwacht de staf.

Een ander beroepsgericht onderdeel van de bacheloropleiding bestaat uit de mogelijkheid om de minor 'Geesteswetenschappen in het onderwijs' van 24 ec te volgen. Studenten oriënteren zich hiermee op het vak van leraar in het voorgezet onderwijs. Met de educatieve minor van 30 ec van de Interfacultaire Lerarenopleidingen (ILO) van de UvA kunnen ze in combinatie met een afgeronde bacheloropleiding een tweedegraads bevoegdheid halen. Religiestudies werkt samen met de ILO, omdat een educatieve master voor studenten Religiewetenschappen vaak een serieus overwogen beroepsgericht studievervolg biedt. Zij kunnen doorstromen in de duale masteropleiding Docent Godsdienst en levensbeschouwing.

Een belangrijke beroepsgerichte component van de masteropleiding bestaat uit de mogelijkheid van een stage (12 ec) die eventueel met het scriptieonderzoek gecombineerd kan worden. Het stagetraject bestaat voor de ene helft uit een stage en een daaraan gekoppelde begeleide intervisie; en voor de andere helft uit een werkcollege 'Onderzoek en rapportage'. Studenten regelen zelf een stageplek en leggen, voorafgaand aan het ingaan van de werkzaamheden, een stageplan ter goedkeuring voor aan de examencommissie. Hiermee heeft de opleiding een verbeteringsuggestie van de vorige visitatiecommissie opgevolgd. In de zelfstudie worden voorbeelden gegeven van maatschappelijke organisaties waar masterstudenten stage hebben gelopen. De commissie constateerde dat niet gegarandeerd is dat studenten die stage lopen, in de aanloop daar naartoe met de juiste onderzoeksmethodologische bagage zijn uitgerust. Interviewtechnieken worden bijvoorbeeld

niet erg uitgebreid behandeld. Ze komen aan de orde in het vak 'Religies in de hedendaagse samenleving'.

De commissie stelde in de panelgesprekken met studenten vast dat voor de meesten geldt dat zij vooral studeren uit interesse en zonder een concreet beeld van een professioneel vervolg voor ogen. Uitzonderingen daarop vormen oudere studenten in de masteropleiding die een bewuste switch maken en religiewetenschappelijke kennis willen inzetten in een maatschappelijk beroep. De examencommissie lichtte tijdens de visitatie toe graag meer input van alumni te krijgen over de relatie tussen de opleiding(en) en het beroepenveld. Daartoe is recentelijk een studiekring voor alumni opgericht.

Didactisch Concept

In de zelfstudie wordt uitgelegd dat de opleidingen niet een eenvormig didactisch concept hanteren, maar een veelheid aan benaderingen en methoden. In veel vakken worden kennisoverdracht, leren studeren, het oplossen van problemen en het presenteren van onderzoeksresultaten gecombineerd. Het bachelorcurriculum is zo opgebouwd dat alle inleidende colleges in jaar 1 plaatsvinden. In die vakken ligt het accent op kennisoverdracht (hoorcolleges) en de verwerking van de leerstof (werkcolleges), terwijl de nadruk in de postpropedeutische fase en in de masterprogramma's meer ligt op de zelfwerkzaamheid en participatie tijdens werkcolleges. Dat blijkt ook uit de toetsen. Die krijgen vanaf jaar 2 vaak de vorm van een onderzoeksopdracht, een presentatie of een paper. Ook neemt de complexiteit van de opdrachten in de loop van het curriculum toe. Ze beperken zich niet tot één enkele discipline of religieuze traditie, maar stellen verschillende benaderingen binnen het vakgebied aan de orde. Dat zijn zowel diachrone, literair-historische als synchrone, sociaal-wetenschappelijke benaderingen. De commissie heeft dit aan de hand van studiegidsinformatie en de panelgesprekken met de studenten en docenten kunnen bevestigen.

Een ander element van de didactische vormgeving van de programma's bestaat uit de toename van het aantal toetsmomenten, verspreid over de duur van een vak. De opleidingscommissie gaf tijdens de visitatie aan dat de bacheloropleiding hiermee weliswaar een wat schoolser karakter heeft gekregen, maar dat studenten actiever met de stof bezig zijn. De meeste bachelorvakken kennen een combinatie van hoor- en werkcolleges. Voor de werkcolleges maken studenten opdrachten die ze vervolgens presenteren. Daarnaast maken ze een samenvatting en kritische analyse van de te lezen literatuur. Dergelijke opdrachten hebben vaak de vorm van een zogenaamde 'KAVV' (Kerncitaat, Argument, Verband, Vraag). Studenten krijgen verder opdrachten waarbij ze bronnen op internet moeten zoeken, raadplegen en evalueren. Op die manier oefenen ze hun digitale vaardigheden. De werkcolleges zijn een belangrijk element voor het realiseren van veel van de academische leerdoelen. Het viel de commissie op dat gemiddelde hoeveelheid contacturen gering is: 10,5 uur per week voor de bacheloropleiding; 5 voor de masteropleiding (zie Bijlage 5 bij dit rapport). Veel van het onderwijs heeft het karakter van kennisoverdracht en het kritische bespreken van literatuur. Veldwerk in een praktische context vindt weinig plaats.

In de masterprogramma's wordt in vergelijking met de bachelor een grotere inbreng van de studenten in de colleges verwacht. De meeste vakken hebben de vorm van werkgroepen, waarin ook ruimte is voor kennisoverdracht door de docent. In de werkgroepen wordt van studenten verwacht dat zij in staat zijn hun bevindingen schriftelijk en mondeling te presenteren, met elkaar en met de docent in discussie te treden, hun mening te onderbouwen en oplossingen te formuleren. In de masteropleiding ligt het accent in blok 3 en 6 vooral op

het zelfstandig uitvoeren van een onderzoeksproject. Net als in de bacheloropleidingen volgen studenten parallel aan hun scriptieonderzoek een scriptiewerkgroep.

Instroom en rendement

In de OER staat dat een vwo-diploma (alle profielen) en een hbo-propedeuse toegang geven tot de bacheloropleiding. Studenten met een bachelordiploma van een verwante opleiding komen in aanmerking voor een verkorte bachelor. De examencommissie beslist in die gevallen over toelating. De kwantitatieve gegevens over de opleidingen zijn opgenomen in Bijlage 5. In de voltijds bacheloropleiding stromen jaarlijks gemiddeld 10 studenten in, waarvan het merendeel afkomstig is van het vwo. De deeltijds bacheloropleiding kent over de afgelopen vijf jaar een vergelijkbare instroom, maar deze neemt duidelijk af. De cijfers laten zien dat het rendement van de opleiding laag is: ruim de helft van de studenten valt uit en van de studenten die wel een diploma halen is de gemiddelde studieduur lang. Het noemen van percentages wekt hier wat schijnprecisie, omdat het in totaal om kleine aantallen gaat. Tijdens de visitatie werd duidelijk dat de opleiding het lage rendement van de bacheloropleiding herkend, maar niet als zeer problematisch ziet.

De magere cijfers werden tijdens het bezoek net als in de zelfstudie genuanceerd door te wijzen op de veel grotere aantallen studenten die aan de vakken zelf meedoen, waaronder een groep studenten die Religiestudies als een tweede studie doet. Voor zowel de bachelor- als de masteropleiding geldt dat haar vakken een groeiend aantal bijvakstudenten van andere opleidingen trekken. In de zelfstudie worden wat dit betreft Jodendom, Christendom, Islam en Inleiding westerse esoterie expliciet genoemd. Die vakken worden gevolgd door tientallen studenten. De faculteit streeft naar een minimale instroom van vijftien studenten per bachelorvak.

Studenten met een bachelordiploma Religiestudies kunnen drempelloos doorstromen in de masteropleiding. Studenten met een bachelordiploma Geesteswetenschappen, Sociale wetenschappen of Rechtsgeleerdheid kunnen dat ook, mits ze minimaal 24 ec aan vakken Religiestudies behaald hebben. Deze voorkenniseisen worden per programma verder gespecificeerd. Zo moeten dit voor 'Islam in de moderne wereld' minimaal 24 studiepunten basiskennis op het gebied van islam zijn en voor 'Biblical Studies' minimaal 12 ec specifiek op het gebied van Bijbelwetenschappen. Elk programma heeft een coördinator die zowel betrokken is bij de toelatingsprocedure als verantwoordelijk is voor de intakeprocedure. De gemiddelde cohortomvang (voltijd plus deeltijd) schommelt rond de 20.

De commissie heeft bevestigd dat de masterprogramma's aansluiten bij het aanbod van verplichte en keuzemodulen in de bacheloropleiding. De zelfstudie licht toe dat voor studenten van andere opleidingen vier kwalificerende minors worden aangeboden die rechtstreeks toegang geven tot deze masters. De minor 'Levende godsdiensten en hun tradities' geeft toegang tot het programma 'Religious Studies', de minor 'Wetenschappen van religie' tot het programma 'Religie en identiteit in de moderne wereld', de minor Islam tot 'Islam in de moderne wereld' en de minor 'Westerse esoterie' tot het programma 'Western esotericism'. In het gesprek met het opleidingsmanagement vroeg de commissie naar de levensvatbaarheid van vijf programma's, gelet op zowel de instroomcijfers, als de discrepantie tussen het geschetste opleidingsprofiel en de feitelijk afgeronde afstudeeronderzoeken. De studentenaantallen verschillen inderdaad per specialisatie. Voor de vakken van Islam en Western Esotericism gaat men uit van minimaal 10 studenten. Op de andere (nieuwe) programma's heeft men wat dit betreft nog geen helder zicht, maar de intentie is om ook in het geval van tegenvallende instroomcijfers de specialisaties in de lucht te houden.

Dat de masteropleiding succesvol is in het aantrekken van studenten, blijkt volgens de zelfstudie onder meer uit het feit dat er meer masterdiploma's Religiestudies worden uitgereikt dan bachelordiploma's. De masterstudenten die de commissie tijdens de visitatie sprak, varieerden qua achtergrond inderdaad: van reguliere doorstromers tot studenten die een premaster hadden gevolgd of een andere bacheloropleiding Geesteswetenschappen aan de UvA.

Het lage rendement van de opleidingen kwam tijdens de visitatie onder meer aan de orde in het panelgesprek met de examencommissie en de studieadviseur. Het blijkt moeilijk om grip op het fenomeen te krijgen. In het eerder genoemde 'Rapport maatregelen studiesucces' staan een aantal aanbevelingen die inmiddels zijn doorgevoerd. Met eerstejaars bachelorstudenten worden intakegesprekken gevoerd en het tutoraat is uitgebreid (zie: *studiebegeleiding*). Om studenten een goede invulling van hun master te laten kiezen wordt per student een gesprek gevoerd. In de zelfstudie staat dat rendementen universiteitsbreed een probleem zijn. Op vakniveau schommelen de rendementen tussen 65 en 85 procent. Vakken met een opvallend laag rendement worden besproken in de opleidingscommissie. De opleiding meent zelf dat bottlenecks niet bestaan en veronderstelt dat ze mogelijk vooral studenten verliest door de verplichting om een aantal keuzevakken en een minor te volgen buiten de eigen opleiding. Dit vergroot namelijk het risico dat de band van studenten met de opleiding verzwakt. Om dit probleem te tackelen zijn in het nieuwe onderwijsprogramma in alle jaren en semesters verplichte modules van de opleiding opgenomen.

De andere kant van de medaille is dat de opleidingen op hun beurt ook weer veel studenten bedienen die niet voor Religiestudies staan ingeschreven. De kans op switchende studenten, die pas later in hun studier carrière geïnteresseerd raken in religie, wordt daardoor groter. De staf gaf tijdens de visitatie aan het nadrukkelijk als haar taak te zien ook studenten binnen de faculteit te bedienen voor wie religie niet direct tot de kern van hun curriculum behoort.

Studielast en studeerbaarheid

Eén van de vragen die de commissie zich gesteld heeft, is in hoeverre het lage rendement is terug te voeren op de studeerbaarheid van de programma's. Zoals hiervoor gesteld meent de opleiding dat er geen bottlenecks zijn aan te wijzen. Tijdens de visitatie bleek dat alleen het bachelorvak Godsdienstpsychologie door sommige studenten als struikelvak wordt gezien. Voor dat eerstejaars vak wordt inderdaad relatief veel literatuur en theorie behandeld. Ook het onderdeel Onderzoeksvaardigheden vonden de studenten pittig, omdat ze er 'in het diepe worden gegooid'. De opleiding probeert de studielast zoveel mogelijk te spreiden, onder andere door toetsen niet te beperken tot afsluitende tentamens. In het geval van het inleidende vak 'Godsdienstsociologie' wordt bijvoorbeeld elke week een thema aan de orde gesteld dat vervolgens aan de hand van opdrachten in een werkcollege wordt behandeld. De Maatregelen Studiesucces, waaronder het tutoraat gedurende de hele bachelor, de invoering van ruggengraatmodules en scriptiewerkgroepen, en de 8-8-4 wekenindeling zijn nadrukkelijk ook bedoeld om de programma's studeerbaarder te maken. De zelfstudie somt daarnaast de volgende elementen op die bijdragen aan de studeerbaarheid:

- Studenten zijn verplicht om modules binnen de gestelde tijd af te ronden (en hebben een herkansingsmogelijkheid binnen hetzelfde semester);
- Vakspecifieke modules zijn gespreid over de hele opleiding;
- Inleidende modules zijn geconcentreerd in de propedeuse;
- Modules met een hogere complexiteit zijn geprogrammeerd na jaar 1;
- Een scriptiewerkgroep zorgt voor ondersteuning bij het schrijven van de scriptie.

De commissie is voor beide opleidingen nagegaan in hoeverre de studielast aan de maat is. Uit het door haar bestudeerde materiaal en de gevoerde panelgesprekken maakte zij op dat deze zeker niet te zwaar is. Dat uit vakevaluaties blijkt dat studenten de studielast toch relatief hoog vinden, heeft te maken met het feit dat veel van hen eerder halftijds dan voltijds studeren. Het aantal contacturen is weliswaar gestegen, maar niet erg groot (zie Bijlage 5). De opleidingen wijzen op het belang van (leren) zelfstandig studeren. Ze hanteren een model om de studielast en verwachte tijdsinvestering te berekenen, dat voornamelijk gebaseerd is op het aantal te bestuderen pagina's. De commissie constateerde echter een discrepantie tussen de te bestuderen stof en de mate waarin deze getoetst wordt. Studenten bevestigden zeker niet alles te hoeven bestuderen om een vak succesvol te kunnen afronden.

In de panelgesprekken met de studenten kwam naar voren dat zij de kleine cohortomvang als voordeel beschouwen. Studenten Religiestudies trekken bij de grotere colleges naar elkaar toe waardoor een stimulerend studieklimaat ontstaat. In de masteropleiding zijn de groepen kleiner (vaak onder de 10), wat ook de docenten als voordeel beschouwen. Een punt van aandacht blijkt de heterogene instroom. Studenten die rechtstreeks vanuit de bacheloropleiding Religiestudies doorstromen hebben vaak voorkennis die de andere studenten niet hebben. Waar noodzakelijkerwijs basale kennis wordt herhaald, bieden de mastervakken niet het verdiepende niveau dat ze zouden kunnen bieden.

Met betrekking tot de studeerbaarheid moet ook worden opgemerkt dat beide opleidingen zowel in voltijd als deeltijd kunnen worden gevolgd. Het deeltijdprogramma is identiek aan het voltijdprogramma, maar wordt in gemiddeld 5 jaar afgerond in plaats van in 3. Het onderwijs wordt voor zover mogelijk op dezelfde dagdelen (dinsdag- en donderdagmiddag) ingepland. Tijdens de visitatie heeft de commissie zowel voltijd- als deeltijdstudenten gesproken. Haar indruk is dat de opleidingen zich voldoende inspannen om de programma's voor deeltijders voldoende studeerbaar te maken. De studieadviseur gaf aan per individuele student maatwerk te kunnen bieden. Het is soms passen en meten, maar er wordt zo veel mogelijk met de student meegedacht.

2.1.6. Staf

Beide opleidingen worden grotendeels verzorgd door het wetenschappelijk personeel van de 'capaciteitsgroep' Religiestudies. Alle docenten zijn actief in het wetenschappelijk onderzoek. Staf in vaste dienst is gepromoveerd en heeft naast een onderwijstaak ook een onderzoekstaak. Het onderzoek van de stafleden is ondergebracht in een interdisciplinair onderzoeksprogramma dat zich toespitst op religieuze praktijken in heden en verleden met een focus op Europa. In de zelfstudie wordt benadrukt dat hoogleraren ook in de bacheloropleiding worden ingezet. Zo verzorgen hoogleraren 'Inleiding religiestudies' en 'Godsdienstpsychologie' in jaar 1, en 'Westerse esoterie en religieus pluralisme' in jaar 2. In de masteropleiding is een deel van het onderwijs gerelateerd aan lopend onderzoek van docenten.

Docent-promovendi hebben een basiskwalificatie onderwijs (BKO). Het is de bedoeling dat deze kwalificatie uiteindelijk door alle docenten wordt verworven. De didactische kwaliteit van de docenten wordt verder na elk vak getoetst in de evaluaties. De commissie heeft een positieve indruk gekregen van de didactische kwaliteiten van de staf. Ook het contact tussen de studenten en docenten lijkt goed te verlopen. De benaderbaarheid van de staf is groot. Dit heeft onder meer te maken met een gunstige staf-studentratio, die in de zelfstudie wordt berekend als 1:18. De opleiding claimt in staat te zijn om alle aangeboden programma's en modules te laten doorgaan en studenten ook goed te kunnen begeleiden bij het maken van papers, stages en scripties. Het opleidingsmanagement stelde dat de gunstige staf-studentratio

in verband moet worden gezien met het feit dat de ontwikkelingen rond de instroom sneller gaan dan die bij de staf. Het aantal studenten Religiestudies neemt (landelijk) eerder af dan toe. Het management meent evenwel dat er faculteitsbreed een goed evenwicht bestaat tussen de instroom en omvang van de staf.

Studiebegeleiding en voorzieningen

In het facultaire zelfevaluatie-rapport wordt toegelicht dat een deel van de 'Maatregelen Studiesucces' betrekking heeft op voorlichting, intake en studiebegeleiding. Zowel op academisch als op sociaal vlak wordt geprobeerd de binding tussen studenten en opleiding te versterken. Een belangrijke maatregel is de uitbreiding van het docent-tutoraat in de bacheloropleiding naar het tweede en derde studiejaar. In het eerste jaar voeren de tutoren ten minste twee gesprekken met elke student, in het tweede en derde jaar ten minste één. In de zelfstudie staat onder meer dat het tutoraat zal worden gebruikt om studenten te adviseren bij de invulling van hun keuzeruimte. De commissie stelt vast dat dit des te meer van belang is nu studenten niet meer verplicht zijn een vooraf vastgestelde, samenhangende minor te kiezen. Ook adviseren tutoren bij het kiezen van een master. De studenten die de commissie tijdens de visitatie sprak, waren nog niet aangesproken over hun keuzes. Dat het tutoraat toch volgens plan zal worden geïntensiveerd, wordt echter gegarandeerd door het aanstellen van tutoraatscoördinatoren. Het is hun taak de gesprekken voor te bereiden, in te plannen en de voortgang daarvan te bewaken, te evalueren, docentvergaderingen te organiseren en als aanspreekpunt voor docenten en studenten te fungeren.

De Maatregelen Studiesucces hebben ook betrekking op de masteropleidingen. De zelfstudie noemt op dit vlak realistische voorlichting, studiebegeleiding en het versterken van de sociale cohesie van de cohorten. Studenten worden begeleid bij het samenstellen van het curriculum en er wordt per programma een introductiebijeenkomst georganiseerd waarin de planning voor het hele jaar wordt besproken. De verantwoordelijkheid hiervoor is in handen van de mastercoördinatoren. In scriptiewerkgroepen wordt niet alleen de inhoud van het afstudeeronderzoek besproken, maar ook de planning. De commissie begreep van alumni dat zij niet altijd tevreden waren over de manier waarop zij tijdens hun masterscriptie waren begeleid. Een meer gestructureerde en geformaliseerde begeleiding was één van de aanbevelingen van de vorige visitatiecommissie.

Naast studiebegeleiding kan op deze plaats ook worden genoemd het gebruik van Blackboard en studiehandleidingen. De commissie heeft vastgesteld dat de ondersteuning op dit punt helder en gestructureerd is. Er is ook een studieadviseur, met wie studenten op eigen initiatief kunnen afspreken. De zelfstudie noemt als opleidingsspecifieke voorziening de afdelingsbibliotheek Religiestudies. Als onderdeel van de Bibliotheek Geesteswetenschappen valt deze onder de verantwoordelijkheid van de Universiteitsbibliotheek. Er is een vakreferent die inhoudelijk verantwoordelijk is voor de collectievoorziening. Studenten maken kennis met de bibliotheek in het eerste semester van het eerste jaar binnen het onderdeel Onderzoeksvaardigheden. Ze krijgen een practicum waarin ze basale vaardigheden leren (zoals het zoeken en vinden van literatuur in de fysieke bibliotheek), en maken kennis met de Digitale Bibliotheek. Daarnaast worden er regelmatig extracurriculaire cursussen en practica georganiseerd op het gebied van literatuur zoeken.

Kwaliteitszorg en verbetermaatregelen

Het facultaire onderwijsrapport gaat ook in op de jaarcyclus voor onderwijskwaliteitszorg. Van belang voor deze opleidingsvisitatie was de vraag naar de mate waarin de opleiding er in slaagt zichzelf kritisch te evalueren en zij op basis daarvan concrete verbetermaatregelen doorvoert. Dit kwam onder andere aan de orde in het gesprek met de opleidingscommissie.

Zij bekijkt de verschillende vakevaluaties en bespreekt de opvallende punten. Indien nodig bespreekt de voorzitter van de opleidingscommissie negatieve punten met de voorzitter van de leerstoelgroep en de onderwijsdirecteur. Als recente verbetermaatregelen noemde de OC het integreren van Academische Vaardigheden in 'eigen' bachelorvakken Religiestudies en het herinrichten van Godsdienstpsychologie. In de periode 2010-2012 is tijdens de overleggen veel tijd gestoken in de opzet van de nieuwe programma's en de afstemming tussen de verschillende onderdelen.

Docenten krijgen hun eigen vakevaluaties altijd te zien. Ze vormen een gesprekspunt in de jaargesprekken die de leidinggevende met iedere docent aan het eind van elk academisch jaar houdt. De zelfstudie noemt het systeem van evaluaties transparant en goed ingebed in het kwaliteitszorgsysteem, maar meldt ook dat de respons op de evaluaties per vak sterk wisselt, variërend van 10 tot 80 procent. Doorgaans is de respons bij de mastervakken hoger dan bij de bachelorvakken. De opleiding vermoedt dat de lage respons samenhangt met het tijdstip waarop de evaluaties plaatsvinden en heeft dit daarom recentelijk gewijzigd. Een ander onderdeel van de kwaliteitszorgcyclus betreft het toetsbeleid. Dat komt aan de orde onder Standaard 3.

2.2. Overwegingen

Bacheloropleiding

De commissie stelt op basis van de zelfstudie, panelgesprekken en de geraadpleegde informatie over de vakinhoud vast dat de bacheloropleiding uitgaat van een voldoende wetenschappelijk georiënteerd programma, dat de studenten in staat stelt de beoogde eindkwalificaties op het academische en kennisinhoudelijke vlak te realiseren. De commissie meent dat de opleiding er in slaagt zowel de wetenschappelijke als de professionele oriëntatie van de opleiding gestalte te geven. De meeste curriculumonderdelen hanteren leerdoelen die primair gericht zijn op vakinhoudelijke en academische ontwikkeling, maar er zijn ook enkele praktijk- en beroepsgerichte onderdelen. De commissie is positief over het nieuwe vak 'Religie en beroep' en de mogelijkheid van een stage en een educatieve minor. Ze heeft de indruk dat het bewustzijn van studenten over de professionele oriëntatie van de opleiding verder gestimuleerd zou kunnen worden, maar concludeert dat de opleiding het creëren van beroepsperspectief voldoende op de agenda heeft staan.

De opleiding heeft de commissie ervan overtuigd dat de nieuwe programmering een aantal inhoudelijke verbeteringen heeft mogelijk gemaakt. De opbouw van het programma is samenhangender en logischer geworden, met een verdeling van inleidende vakken in jaar 1 en verdiepende vakken in de postpropedeutische fase, en een evenwichtige programmering van ruggengraatvakken over het curriculum als geheel. De inhoud van de afzonderlijke vakken is volgens de commissie een adequate vertaling van het onder Standaard 1 geschetst profiel. Ze behandelen de grote religieuze tradities en bieden een voldoende breed palet van theoretische en methodologische benaderingen, zowel sociaal- als cultuurwetenschappelijke. Het geheel van vakken is coherent en biedt voldoende verdieping. Aanvankelijk had de commissie bedenkingen bij de hoeveelheid vrije ruimte binnen het curriculum, maar tijdens de visitatie werd zij overtuigd van de samenhangende invulling daarvan.

Een aandachtspunt blijft wel de manier waarop de verschillende academische en onderzoeksvaardigheden precies in de vakken worden geoperationaliseerd. De opleiding claimt op dit vlak een heldere leerlijn in de verplichte vakken, van jaar 1 tot en met de afstudeerscriptie, maar volgens de commissie kan deze nog beter worden geëxpliciteerd,

inclusief verwijzing naar alle keuzevakken. Omdat veel van de in de zelfstudie omschreven verbeteringen zijn ingegaan per september 2012, zullen ze zich nog moeten bewijzen. Dat geldt volgens de commissie nadrukkelijk ook voor de schrijf- en onderzoeksvaardigheden, die zij op basis van de geselecteerde eindwerken voldoende acht, maar zeker niet indrukwekkend. Ze staat positief tegenover de manier waarop het vaardighedenonderwijs in de vakken wordt geïntegreerd en zou daarnaast willen aanbevelen meer veldwerk in te voegen, zoals in de module Religie in de hedendaagse samenleving. De studie Religiestudies en de stad Amsterdam lenen zich daar volgens haar goed voor. Een andere aanbeveling die de commissie zou willen doen, is het scriptietraject uit te breiden. De twaalf weken die nu voor het totaal gereserveerd staan, vindt de commissie wat weinig, gelet op het integrerende karakter van dit curriculumonderdeel.

Op basis van het bestudeerde materiaal acht de commissie het niveau van de vakken in orde en passend bij een wetenschappelijke bacheloropleiding. Ze heeft evenwel vastgesteld dat de gemiddelde studielast en het aantal contacturen (hoewel gestegen) relatief laag zijn. Een niet al te groot aantal contacturen past volgens de opleiding bij een opleiding waarin op het vlak van zelfstudie veel van studenten gevraagd wordt. De commissie begrijpt dit, maar is van oordeel dat de literaturopgave op basis waarvan de studielast wordt berekend een te vrijblijvend karakter heeft. Zonder voldoende contacttijd om de literatuur te bespreken betekent de inrichting van het programma dat studenten nu zeker niet voltijds hoeven te studeren. Het intensiveren van toetsen tijdens de periode is wat dit betreft een stap in de goede richting. Het programma is volgens de commissie goed studeerbaar. Echte struikelblokken zijn er niet, en waar ze gesignaleerd worden, krijgen ze adequaat aandacht van de opleidingscommissie. Ook voor deeltijdstudenten wordt het programma studeerbaar gemaakt.

Gegeven de gebleken studeerbaarheid van het programma vindt de commissie het des te opvallender dat het rendement laag is. De commissie begrijpt de nuancerende kanttekeningen die de opleiding hierbij geplaatst heeft: de vakken die zij aanbiedt zijn ingebed in een faculteit met een gezamenlijke missie en een cultuurwetenschappelijk profiel, en bedienen ook studenten die niet primair voor Religiestudies staan ingeschreven. Toch zou de opleiding volgens de commissie beter zicht moeten hebben op de mogelijkheden om de cijfers wat dit betreft te verbeteren. Het geïntensiverde tutoraat is in dit opzicht positief.

De commissie erkent de inhoudelijke en didactische kwaliteiten van de staf en heeft een positieve indruk gekregen van de manier waarop zij studenten begeleidt. Dat ook hoogleraren onderwijs verzorgen in de bacheloropleiding is een pluspunt. Volgens de commissie is er sprake van een goede onderwijsleeromgeving. De opleiding kan weliswaar op punten verbeterd worden, maar is voldoende zelfkritisch om dit mogelijk te maken.

Masteropleiding

De commissie heeft geconstateerd dat de masteropleiding grotendeels is gericht op een verdieping van academische en onderzoeksvaardigheden, in vijf specialistische richtingen. Op basis van de zelfstudie, panelgesprekken en de geraadpleegde informatie over de vakinhoud concludeert zij dat het programma voldoende wetenschappelijk georiënteerd is en de studenten in staat stelt de beoogde eindkwalificaties te realiseren. Het programma heeft een herkenbare structuur, die toewerkt van een verplichte ruggengraat, via keuzevakken naar het afstudeertraject. Hoewel de opleiding haar wetenschappelijke oriëntatie voldoende tot uiting brengt, zou ze naar het oordeel van de commissie beter in staat moeten zijn concreet te maken hoe het concept *'research-based teaching and learning'* precies wordt geoperationaliseerd. Op die manier zou de opleiding aan studenten explicieter kunnen duidelijk maken wat er van ze verwacht wordt en het niveau kunnen opschrijven.

De commissie concludeert dat het masterprogramma ondanks de relatief grote keuzevrijheid voldoende samenhangend is. Dit heeft niet alleen te maken met de programmering van ruggengraatvakken in het eerste semester die bepalend zijn voor het profiel, maar ook met de criteria die zijn gesteld aan de verdere invulling van de specialisatie in de keuzeruimte. De commissie constateert daarbij weliswaar dat de inhoud binnen de afzonderlijke specialisaties divers is en dat van studenten zelf wordt verwacht deze tot een synthese te brengen, maar ze vindt dit passen bij de beoogde eindkwalificaties en het masterniveau van de opleiding.

Hoewel het programma inhoudelijk gefocust en specialistisch is, constateert de commissie dat de samenhang en kwaliteit moet worden beoordeeld op het niveau van specialisaties. Er is feitelijk sprake van verschillende opleidingen onder één vlag. Gegeven het feit dat de studenten van alle specialisaties hetzelfde diploma ontvangen, zou de commissie willen aanbevelen meer samen te werken dan nu het geval is. Te denken valt aan een gemeenschappelijk vak en het afstemmen van het niveau van curriculumonderdelen. Op basis van de informatie over verschillende curriculumonderdelen die ze bekeken heeft, concludeert de commissie wel dat de samenhang positief uitvalt.

Drie van de vier masterspecialisaties sluiten helder aan op de bacheloropleiding. De opleiding blijkt goed in staat de aanwezige expertise te benutten. Met name met Westerse esoterie onderscheidt de UvA zich. Toch zet de commissie vraagtekens bij de vitaliteit van zo veel programma's. Voor relatief weinig studenten worden veel specialisaties in de lucht gehouden, waarvoor bovendien in twee gevallen afstemming met andere universiteiten nodig is. Anderzijds begrijpt de commissie dat net als voor de bacheloropleiding, de masteropleiding ook studenten bedient die voor een andere opleiding binnen de faculteit staan ingeschreven. De commissie volgt deze integrale benadering, maar wijst in het kader van deze opleidingsvisie wel op de problematiek rond de heterogene instroom. Hoewel de opleiding die zelf in de zelfstudie als stimulerend omschrijft, heeft de commissie vastgesteld dat de verschillen in voorkennis soms frustrerend kunnen werken. Studenten die rechtstreeks vanuit de bacheloropleiding Religiestudies doorstromen, krijgen in bepaalde gevallen te maken met overlap, omdat soms stof wordt behandeld die voor doorstromers al bekend is. Het verschil tussen studenten met een bacheloropleiding Religiestudies en studenten met een kwalificerende minor van 24 ec is potentieel groot.

Bij het bestuderen van het beschikbare materiaal heeft de commissie vastgesteld dat het niveau in orde is. Dat geldt voor zowel verplichte als keuzevakken. De didactische vormgeving past volgens de commissie bij de geformuleerde eindkwalificaties. Het meeste onderwijs heeft het karakter van werkcolleges, waarbij een grotere inbreng van de studenten wordt verwacht. Wel vindt de commissie dat de opleiding haar didactisch concept beter zou moeten expliciteren en zou moeten benoemen welke onderwijsvormen het programma in welke mate zou moeten bevatten om alle beoogde eindkwalificaties te behalen. Hetzelfde geldt voor het niveau van de curriculumonderdelen. Over de studielast van de masteropleiding trekt de commissie dezelfde conclusie als voor de bacheloropleiding; die zou omhoog kunnen als de opleiding de opgegeven literatuur intensiever zou behandelen aan de hand van meer colleges en opdrachten.

Over verschillende onderdelen van de onderwijsleeromgeving is de commissie positief. De programma's zijn studeerbaar en toegankelijk voor deeltijdstudenten, de begeleiding en ondersteuning is adequaat, en de staf-studentratio is gunstig te noemen. De commissie concludeert dat de opleiding een goed systeem van kwaliteitszorg hanteert, waarmee zij zich aantoonbaar weet te verbeteren. Het geheel van aspecten binnen Standaard 2 overziende

komt de commissie tot de conclusie dat deze ook voor de masteropleiding als voldoende moet worden beoordeeld.

2.3. Conclusie

Bacheloropleiding Religiewetenschappen, voltijd- en deeltijdvariant: de commissie beoordeelt Standaard 2 als **voldoende**.

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen, voltijd- en deeltijdvariant: de commissie beoordeelt Standaard 2 als **voldoende**.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

3.1. Bevindingen

Dit hoofdstuk onderzoekt als eerste het systeem van toetsing en beoordeling. Vervolgens komt de vraag aan de orde of studenten de beoogde eindkwalificaties van de opleidingen realiseren.

3.1.1. Systeem van toetsing en beoordeling

Omdat het systeem van toetsing een cruciale waarborg is voor het realiseren van de geformuleerde leerdoelen, heeft de commissie voor beide opleidingen stilgestaan bij de validiteit van toetsen en beoordelingen. De UvA heeft in december 2010 het Kader Toetsbeleid vastgesteld, waarin randvoorwaarden staan voor facultair toetsbeleid. Deze gaan over de afstemming van toetsvormen op leerdoelen en eindtermen; transparante beoordelingscriteria en procedures; een studeerbaar aantal toetsen; kwaliteitsborging van toetsen; en deskundigheidsbevordering. De faculteit Geesteswetenschappen heeft dit beleid echter nog niet volledig uitgewerkt en in praktijk gebracht. Er is een projectgroep ingesteld die gedurende 2012-2013 de examencommissies zal ondersteunen bij het uitwerken en implementeren van het toetsbeleid, en activiteiten zal ontwikkelen om docenten te informeren en faciliteren. Tijdens de visitatie konden de vertegenwoordigers van de examencommissies nog geen duidelijkheid verschaffen over de manier waarop men deskundigheid verzamelt voor de benodigde professionaliseringslag op het vlak van toetsing. Er is formatie voor een toetscommissie ondersteuning van docenten, maar hoe die zal worden benut is nog niet vastgesteld.

De zelfstudie somt onder meer de volgende randvoorwaarden op waaraan wel wordt voldaan:

- In de bachelors zijn in blok 3 en 6 het onderwijs en de toetsing zoveel mogelijk geïntegreerd;
- De toetsing van een curriculumonderdeel wordt gelijkmatig en over meer momenten gespreid binnen de duur van een cursusonderdeel. Een vak van 6 ec kent minimaal twee toetsen, een vak van 12 ec minimaal vier;
- Bij de planning van de verschillende toetsmomenten wordt concurrentie tussen toetsen van verschillende curriculumonderdelen voorkomen;

- Per studiejaar worden maximaal tien eindtoetsen ingeroosterd;
- De onderwijsdirecteur ziet erop toe dat de hoofden onderwijs in overleg met docenten de toetsing en toetsmomenten zo inrichten, dat het voor studenten aantrekkelijk is om aan de reguliere toetsmomenten deel te nemen;
- Ieder curriculumonderdeel kent maximaal één herkansing per collegejaar;
- In de toetsprocedures wordt voorzien in adequate terugkoppeling;
- Ieder vak beschikt over een studiehandleiding waarin de toetsingsregeling van het vak is opgenomen.

De verantwoordelijkheid voor de validiteit en betrouwbaarheid van toetsing en beoordeling ligt bij de examencommissie. De faculteit telt er zes voor de bacheloropleiding; één per departement. Zij worden ondersteund door de facultaire beleidsmedewerker kwaliteitszorg onderwijs en stemmen hun werkwijzen onderling af. De masteropleidingen hebben één gezamenlijke examencommissie. Voor elke masteropleiding of cluster van opleidingen is er een gedelegeerde die de commissie adviseert en als aanspreekpunt fungeert. In het gesprek met de examencommissies werd duidelijk dat het actief controleren van toetskwaliteit in het lopende studiejaar zal beginnen, aan de hand van een toetsdossier per module. Eind vorig jaar hebben de docenten een handleiding gekregen voor het opstellen van zo'n dossier. De examencommissie zal aan de hand daarvan steekproefsgewijs te werk gaan.

De visitatiecommissie heeft ook zelf steekproefsgewijs naar toetsen gekeken en daarvan vastgesteld dat ze aansloten bij de gestelde leerdoelen en van een acceptabel niveau waren. Uit de bestudeerde vakinformatie blijkt dat de opleiding verschillende toetsvormen hanteert, van schriftelijke tentamens tot essays en presentaties. Eerstejaarsvakken van de bacheloropleiding worden meestal afgesloten met een schriftelijk tentamen, vooral gericht op kennisreproductie. In het vervolg van het curriculum en in de keuzeruimte wordt nog maar zo'n 20 procent van de vakken met een tentamen afgerond en schrijven studenten vooral werkstukken. Daarnaast moeten studenten tijdens de vakken opdrachten maken, bijvoorbeeld samenvattingen of vergelijkende analyses van artikelen. Studenten bevestigden tijdens de visitatie dat ze hierop feedback krijgen. De zelfstudie noemt daarnaast presentaties en het maken van discussievragen voor het 'discussion board' op Blackboard als vormen van tussentijdse toetsing.

Ook in de masteropleiding worden verschillende toetsvormen gebruikt. Verreweg de meeste vakken worden afgesloten met een werkstuk. Volgens de opleiding past deze toetsvorm het best bij het wetenschappelijk masterniveau, waarin verdieping en specialisatie een belangrijk doel vormen. Mondelinge presentaties en het leiden van een discussie vormen in een aantal vakken een verplicht onderdeel.

Tijdens de visitatie bleek dat studenten over het algemeen tevreden zijn over de manier waarop getoetst wordt. Bachelorstudenten herkenden de opbouw van toetstypen in de loop van het curriculum, maar vonden dat niet heel duidelijk werd gemaakt hoe het niveau van werkstukken moet opklimmen. Aan docenten vroeg de commissie hoe zij bij de veelvoorkomende combinatie van paper en tentamen het cijfer wegen. Ze hebben daarin veel vrijheid. De opleidingscommissie lichtte toe dat de cursusdossiers hierover advies geven.

3.1.2. Gerealiseerde eindkwalificaties

De bacheloropleiding wordt afgesloten met een afstudeerproject van 12 ec, bestaande uit de scriptie en een werkgroep. In de scriptie dient de student te laten zien dat hij in staat is schriftelijk verslag te doen van een bescheiden wetenschappelijk onderzoek dat onder begeleiding van de docent is uitgevoerd. Een bachelorscriptie begint met een werkplan dat

moet worden goedgekeurd voordat de student mag beginnen. Studenten kunnen zelf een scriptieonderwerp aandragen, of kiezen uit een lijst. De opleiding heeft de scriptie bewust na het vak 'Religie en beroep' geprogrammeerd. In de zelfstudie worden de criteria voor de scriptie uiteengezet, waaronder een vraagstelling, een uiteenzetting over de werkwijze; een onderbouwde conclusie en een samenvatting.

De commissie heeft voor aanvang van de visitatie van beide opleidingen vijftien afstudeerwerken bestudeerd. Van de bachelorscripties heeft zij vastgesteld dat het niveau gemiddeld voldoende was. De steekproef toonde naar oordeel van de commissie aan dat studenten de beoogde eindkwalificaties in de meeste gevallen blijken te realiseren. Gezien het grote aantal werkstukken dat studenten al hebben moeten maken in de curriculumonderdelen voorafgaand aan de scriptie, was de commissie in de meeste gevallen echter niet onder de indruk van de kwaliteit van de scripties. Er aantal scripties was goed te noemen, maar een aantal was matig op het vlak van taal en afwerking. Ook werd in sommige scripties de gekozen werkwijze niet goed verantwoord of werd er maar weinig literatuur verwerkt. De aanpak en manier waarop de probleemstelling werd opgevat liet in enkele gevallen ook te wensen over. Tijdens de visitatie werd deze algemene kritiek aan de staf voorgelegd, die de scriptiekwaliteit ook zelf als punt van aandacht beschouwde. Zo had de jury van de UvA-scriptieprijs bij herbeoordeling geconcludeerd dat er relatief hoog gecijferd was. Eén van de curriculumonderdelen waaraan in het nieuwe programma extra aandacht wordt besteed, is academisch schrijven. Bovendien kunnen studenten nu verplicht worden gesteld om bij slechte academische schrijfvaardigheid een extra cursus te volgen.

Bij de beoordeling van bachelorscripties is geen tweede lezer betrokken en tijdens de visitatie werd duidelijk dat dit zo blijft. Wel is er een beoordelingsformulier in de maak dat in het lopende studiejaar verplicht wordt gesteld. De bachelorexamencommissie meende weinig zicht te hebben op de mate van feedback die studenten krijgen. Uit het gesprek met de studenten kreeg de commissie de indruk dat dit per docent verschilt.

De masteropleiding wordt afgesloten met een afstudeeronderzoek van 18 ec. De opleiding streeft ernaar die te laten aansluiten bij de onderzoeksthema's van de staf. Studenten schrijven onder begeleiding van een docent een onderzoeksplan, dat ook door de tweede lezer moet worden goedgekeurd. Deze tweede lezer beoordeelt ook het eindresultaat en komt in overleg met de begeleider tot het eindcijfer. Uit de masterscriptie moet onder meer blijken dat de student in staat is vakwetenschappelijke literatuur te bestuderen en te evalueren; een vraagstelling te formuleren; onderzoek op een wetenschappelijk verantwoorde manier uit te voeren en daarvan verslag te doen en kritisch en creatief denkvermogen te tonen. De zelfstudie somt de verplichte elementen van het afstudeerwerk op, waaronder een verantwoording van het theoretische en historische kader waarbinnen het onderzoek heeft plaatsgevonden en een eigen bijdrage van de student, bijvoorbeeld een toepassing van de literatuur op nieuw materiaal, het leveren van een eigen interpretatie.

Die selectie van eindwerken van de laatste twee voltooide studie jaren voldeed naar oordeel van de commissie in de meeste gevallen aan deze criteria. De meeste afgestudeerden bleken voldoende in staat een onderzoek op te zetten en daarvan wetenschappelijk verantwoord verslag te doen. Wederom concludeerde de commissie echter dat zij de bestudeerde scripties gemiddeld in het algemeen zelf lager beoordeeld zou hebben dan de opleiding. In een aantal gevallen vond ze de probleemstelling summier verwoord of matig geoperationaliseerd. In een enkel geval was de compositie van de scriptie zo zwak dat deze volgens de commissie door de ondergrens zakte. Dat laat overigens onverlet dat de commissie van enkele selecties uit de hogere beoordelingscategorie juist erg onder de indruk was.

De commissie had bij haar scriptiesteekproef niet de beschikking over ingevulde beoordelingsformulieren. In de zelfstudie staat dat vanaf het lopende studiejaar zal worden gewerkt met beoordelingsformulieren. De commissie heeft naar aanleiding van de uiteenlopende kwaliteit van de scripties ook gevraagd of er een format bestaat waar studenten vanuit kunnen gaan. De examencommissie verwees naar richtlijnen op de facultaire website, maar meende dat het gebruik hiervan inmiddels wat verwaterd was. Alumni meenden dat de scriptiebegeleiding beter in de colleges zou kunnen worden verwerkt dan nu het geval is. Net als bij de bacheloropleiding blijkt de mate van begeleiding per docent te verschillen. De norm is vastgesteld op 15 uur.

3.2 Overwegingen

De commissie concludeert dat de opleiding toetsvormen hanteert die aansluiten op de vakinhoud en de gestelde leerdoelen. De variatie in gehanteerde toetsvormen is daarbij zinvol en de toename van het aantal toetsmomenten is een positieve ontwikkeling. De toetsen die de commissie van beide opleidingen bekeken heeft, waren qua inhoud en niveau aan de maat. Het toetsbeleid zoals de opleidingen en de faculteit dat in de zelfstudies hebben omschreven, ziet er degelijk uit. De commissie concludeert echter dat dit voor een groot deel nog in praktijk moet worden gebracht. Daarbij gaat het over het consequent gebruiken van toetsdossiers, het steekproefsgewijs evalueren van toetsen en het bijscholen van docenten. Ook de beoordelingsformulieren moeten nog in gebruik genomen worden. De commissie vindt de invoering van het nieuwe toetsbeleid laat op gang gekomen en beveelt de examencommissie aan hiermee voortvarend aan de slag te gaan. In combinatie met de evaluatiesystematiek die de opleidingscommissie hanteert, heeft de opleiding dan voldoende instrumenten in handen om de kwaliteit van de opleiding te waarborgen.

Na het bestuderen van een selectie van recente afstudeerwerken uit de bachelor- en masteropleiding stelt de commissie vast dat studenten bij afronding van de opleiding de beoogde eindkwalificaties hebben gerealiseerd. Studenten blijken in het algemeen goed in staat een onderzoek op te zetten en te rapporteren over de behaalde resultaten. De becijfering van hun scripties was gemiddeld aan de hoge kant en kende niet veel spreiding. De commissie maakte uit de door haar geselecteerde scripties op dat ondanks de nadruk op academische schrijfvaardigheid, het gemiddelde niveau op dit vlak niet zo hoog is als zij zou verwachten. Dit gold met name voor de bachelorscripties. Ze beveelt de opleidingen aan om na te gaan hoe academische en onderzoeksvaardigheden kunnen worden geïntensiveerd en door het curriculum heen kunnen opklimmen in niveau. Het nieuwe curriculum lijkt daarin een sterke slag te maken. Een intensivering van de werkelijke studielast zou deze trend verder kunnen versterken.

Het geheel van elementen onder Standaard 3 afwegend, komt de commissie tot een positieve conclusie. Er zijn verbeterpunten, maar deze worden adequaat ter hand genomen. Bovendien moet op basis van het bestudeerde materiaal worden geconcludeerd dat de studenten erin slagen de eindkwalificaties te behalen.

3.3 Conclusie

Bacheloropleiding Religiewetenschappen, voltijd- en deeltijdvariant: de commissie beoordeelt Standaard 3 als **voldoende**.

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen, voltijd- en deeltijdvariant: de commissie beoordeelt Standaard 3 als **voldoende**.

Algemeen eindoordeel

De commissie is van oordeel dat de bacheloropleiding Religiestudies en masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen van de Universiteit van Amsterdam voldoende wetenschappelijk georiënteerd zijn en voldoen aan de eisen die op basis van het domeinspecifieke referentiekader en de Dublin-descriptoren gesteld worden. Het onderwijs is van een voldoende niveau en de curricula zijn voldoende samenhangend opgebouwd. Hoewel de commissie voor beide opleidingen een aantal concrete en dringende verbeterpunten heeft gesignaleerd, is zij er van overtuigd dat de onderwijsleeromgevingen studenten in staat stellen om de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De opleidingen beschikken over een adequaat systeem van toetsing, al zal het vernieuwde toetsbeleid snel moeten worden geïmplementeerd. De commissie is van oordeel dat het niveau van de scripties hoger zou kunnen, maar meent dat de beoogde eindkwalificaties voor beide opleidingen worden gerealiseerd.

Conclusie

De commissie beoordeelt de *bacheloropleiding Religiewetenschappen, voltijd- en deeltijdvariant* als **voldoende**.

De commissie beoordeelt de masteropleiding *Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen, voltijd- en deeltijdvariant* als **voldoende**.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Curricula Vitae van de leden van de visitatiecommissie

Prof. dr. D. (Dirk) Hutsebaut (1943) studeerde filosofie en psychologie aan de KU Leuven. Tussen 1970 en 1976 was hij assistent-onderzoeker aan het Centrum voor Godsdienstpsychologie, waar hij promoveerde op een dissertatie over religieuze houdingen bij volwassenen. Vanaf 1976 doceerde hij 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling bij adolescenten'; vanaf 1980 ook 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling bij kinderen'. In 1986 werd hij benoemd tot hoofddocent Godsdienstpsychologie en methodologie van het empirisch religieonderzoek. Hij doceerde daarnaast het vak 'Psychology of Religion' aan studenten theologie, wijsbegeerte en antropologie. Na zijn promotie tot hoogleraar was hij gedurende zes jaar voorzitter van het departement Psychologie aan de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven. Sinds 2006 is hij met emeritaat. Hij doceerde nog twee jaar het vak 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling'. Sinds 2011 doceert hij het vak Godsdienstpsychologie aan het Lumen Christi Institute in Arusha, Tanzania.

Prof. dr. H. (Herman) Beck (1953) is hoogleraar Godsdienstwetenschap, in het bijzonder van de islam aan Tilburg University. Voor zijn benoeming in 1991 als hoogleraar in Tilburg was hij werkzaam als wetenschappelijk assistent en onderzoeker aan de Rijksuniversiteit Leiden, waar hij in 1984 cum laude promoveerde, en als buitengewoon hoogleraar aan de Islamitische Staatsuniversiteit Sunan Kalijaga in Yogyakarta. Zijn onderzoek is gericht op religieuze diversiteit en islam in Indonesië, Marokko en Nederland. Hij schreef o.a. *L'image d'Idrîs II, ses descendants de Fâs et la politique shar'fienne des sultans marînides (656-869/1258-1465)* (E.J. Brill, Leiden 1989); *De islam in hoofdlijnen* (Zoetermeer 2002); *Les Musulmans d'Indonésie. [Fils d'Abraham, T. 30]* (Turnhout: Editions Brepols, 2003); en samen met Gerard Wiegers: *Religie in de krant* (Nijmegen 2005) en *Muslims in een westerse samenleving. Islam en ethiek* (Zoetermeer 2008).

Dhr. E. (Ezra) Delahaye MA (1988) is een promovendus in filosofie aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit en masterstudent aan de Tilburg School of Catholic Theology of Tilburg University. Hij behaalde zijn MA in filosofie aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit in 2012. Zijn promotie-onderzoek richt zich op de interpretatie van de apostel Paulus in de hedendaagse metafysica.

Prof. dr. O. (Olav) Hammer (1958) is godsdiensthistoricus aan de University of Southern Denmark, Odense, Denemarken. Hij heeft veel gepubliceerd over religieuze vernieuwingen in Europa, new age-religiositeit en nieuwe religieuze bewegingen binnen de theosofische traditie. Hij schreef en redigeerde onder meer *Claiming Knowledge: Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age* (2001), *Polemical Encounters: Esoteric Discourse and its Others* (met Kocku von Stuckrad, 2007), *The Invention of Sacred Tradition* (met James R. Lewis, 2007), *Alternative Christs* (edited volume, 2009), *the Cambridge Companion to New Religious Movements* (met Mikael Rothstein, 2012), en *The Brill Handbook of the Theosophical Current* (met Mikael Rothstein, 2013). Daarnaast schreef en redigeerde hij verscheidene monografieën en bundels in het Zweeds. Hij is hoofdredacteur van *Numen*, een gerenommeerd academisch tijdschrift over religiegeschiedenis.

Prof. dr. P.J.A. (Peter) Nissen (1957) is als hoogleraar Spiritualiteitsstudies verbonden aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij studeerde theologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en promoveerde in 1988 cum laude te Amsterdam. Vervolgens was hij docent kerkgeschiedenis aan

verschillende theologische opleidingen in Nederland. Van 1994 tot 1998 was hij bovendien bijzonder hoogleraar Cultuur in Brabant aan de Katholieke Universiteit Brabant. Van 1998 tot 2008 was hij hoogleraar Kerkgeschiedenis/Geschiedenis van het Christendom aan de Radboud Universiteit Nijmegen, waar hij van 2003 tot 2007 tevens decaan was van de Faculteit der Theologie. Van 2008 tot 2009 was hij hoogleraar Cultuurgeschiedenis van het Christendom aan de Universiteit van Tilburg en van 2009 tot 2012 hoogleraar Cultuurgeschiedenis van de Religiositeit, in het bijzonder vanaf de vroegmoderne tijd, aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij is voorzitter van de landelijke onderzoeksschool voor theologie en religiewetenschap, NOSTER, redactievoorzitter van *Trajecta. Religion, Culture and Society in the Low Countries*, redactielid van *Speling*; redactieraadslid van de reeks *Studies in Theology and Religion* (Brill); en lid van de wetenschappelijke adviesraad van *Ons Geestelijk Erf*. Hij schreef meerdere (hand)boeken en wetenschappelijke artikelen over thema's op het raakvlak van geschiedenis, cultuur, kerk, religie en spiritualiteit. Hij redigeerde een groot aantal bundels en maakt deel uit van het 'Theologisch Elftal' van het dagblad *Trouw*.

Prof. Dr. E. J. C. (Eibert) Tigchelaar is sinds 2009 als onderzoeksprofessor bijbelwetenschappen verbonden aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven. Hij promoveerde in 1994 aan de Rijksuniversiteit Groningen, en had daarna aanstellingen als post-doc in Groningen (1997-2005) en als full professor aan the Florida State University (2006-2009). Hij publiceert voornamelijk op het terrein van de Dode-Zeerollen, als co-editor van de rollen van Qumran grot 11 (*Discoveries in the Judaean Desert 23*; Oxford: Clarendon, 1998) en van *The Dead Sea Scrolls Study Edition* (Leiden: Brill, 2000), en als auteur van *To Increase Learning for the Understanding Ones* (Leiden: Brill, 2001) en vele artikelen in boeken en in tijdschriften als *Revue de Qumran*. Hij is editor-in-chief van de *Journal for the Study of Judaism*, en secretaris van de *International Organization for Qumran Studies*.

Bijlage 2: Domeinspecifiek referentiekader

Domeinspecifieke criteria (Disciplineoverleg Godgeleerdheid, juni 2012)

Inleiding: Religiewetenschap en theologie sinds de vorige onderwijsvisitatie

De opleidingen op het gebied van religiewetenschappen en theologie in Nederland bieden een grote verscheidenheid aan structuren en doelstellingen. Zij hebben gemeen dat zij religies bestuderen vanwege hun belang voor respectievelijk het individu, de samenleving en de cultuur; in het geval van theologische opleidingen ook vanwege het belang voor kerken en levensbeschouwelijke instellingen.

Een belangrijk onderscheid is dat tussen enerzijds de theologische opleidingen waarin de christelijke, islamitische en andere religies in al hun facetten centraal staan en anderzijds de religiewetenschappelijke opleidingen waarin het fenomeen religie in meer algemene zin en de verschillende religies in het bijzonder centraal staan. Ook is er een verschil in wetenschapsopvatting, dat echter niet altijd op dezelfde wijze wordt gearticuleerd. De religiewetenschappen bestuderen religie als een cultureel fenomeen en hanteren een cultuurwetenschappelijke benadering. Religiewetenschappers gaan niet uit van openbaring of van normatieve religieuze tradities, maar kunnen deze uiteraard wel als menselijk fenomeen bestuderen. Empirische benaderingen spelen in de religiewetenschap een grote rol. In de theologie is er een grote verscheidenheid van benaderingen. Vaak is er nauwelijks verschil met de religiewetenschappelijke benadering, maar in andere gevallen onderscheidt theologie zich van religiewetenschap doordat zij het zelfverstaan van de religieuze traditie doordenkt, religieuze documenten en/of een bepaalde traditie als gezaghebbend accepteert en zich aan laat spreken door religieuze waarheidsclaims. Bovendien maken in deze opvatting de disciplines systematische theologie en praktische theologie deel uit van de theologische encyclopedie. De verschillende theologische disciplines dragen bij aan de academische zelfontvouwing van een religieuze traditie. Wat de universitaire inrichting van het domein religiewetenschap en theologie betreft, is de afgelopen jaren het onderscheid tussen een religiewetenschappelijke en een theologische bestudering van religie toegenomen.

Ten opzichte van de vorige onderwijsvisitatie hebben tenminste vier belangrijke ontwikkelingen plaatsgevonden: (1) een versterking van het religiewetenschappelijk accent; (2) een toenemende institutionele inkadering van opleidingen in het religiedomein in grotere, veelal geesteswetenschappelijke, eenheden; (3) verkorting van de maximale studieduur voor een theologisch curriculum inclusief ambtsopleiding tot in totaal zes jaar; (4) volledige afschaffing van de vooropleidingen klassieke talen en inbouw van modules die de kennis van de brontalen moeten waarborgen in het theologisch curriculum.

Ad (1). Tot in de jaren tachtig bestonden er geen gescheiden religiewetenschappelijke opleidingen, maar maakten de religiewetenschappen in meerdere of mindere mate deel uit van het theologisch curriculum. Sindsdien worden in toenemende mate gescheiden religiewetenschappelijke opleidingen aangeboden. Die tendens heeft zich de afgelopen periode doorgezet, met name aan de RU, de UL en de UU. Op dit moment is het landschap veelkleurig en bestaan er naast strikt theologische en strikt religiewetenschappelijke opleidingen ook opleidingen die religiewetenschappelijke en theologische componenten in één opleiding combineren.

Ad (2). Van oudsher werden academisch theologische opleidingen (en voor zover die bestonden, religiewetenschappelijke opleidingen) aangeboden door zelfstandige theologische universiteiten of door theologische faculteiten binnen bredere universiteiten. De afgelopen

jaren is er een trend tot fusie van theologische faculteiten met andere faculteiten (waarbij ‘geesteswetenschappen’ favoriet lijkt). Twee tot dusver zelfstandige katholieke theologische universiteiten (TFT en KTU) zijn als faculteit opgegaan in een universiteit, maar de kerkelijke opleidingen van de protestantse kerk in Nederland zijn juist verzelfstandigd in een nieuwe Protestantse Theologische Universiteit. Waar theologische opleidingen zijn opgegaan in grotere institutionele verbanden, heeft dat in meerdere of mindere mate invloed op de algehele onderwijscultuur aan die opleidingen (onderwijs- en examenreglementen, evaluatiecycli, regels over het minimum aantal studenten in cursussen, etc.). Ook kan het invloed hebben op de curricula.

Ad (3). Ten tijde van de vorige visitatie werden academisch-theologische opleidingen die een ambtsopleiding insloten, gefinancierd voor maximaal zes-en-half jaar; studenten ontvingen voor eenzelfde periode studiefinanciering. Sinds de invoering van de BaMa structuur bestaan er nog slechts bachelor- en masteropleidingen. Bacheloropleidingen duren drie jaar, masteropleidingen een, twee of drie jaar. Studenten die vroeger in nominaal zes-en-half jaar bachelor, master en ambtsopleiding konden doen, doe nu in zes jaar een driejarige bachelor, gevolgd door een driejarige master die een ambtsopleiding insluit. De totale studieduur is voor deze studenten dus verkort.

Ad (4). Voor sommige studenten is de totale studieduur nog meer verkort, namelijk voor die studenten die in het verleden een vooropleiding van één of twee jaar moesten doen. Tot en met het collegejaar 2009–2010 bestond er nog een tweedeling tussen bacheloropleidingen die kennis van Grieks en Latijn veronderstelden, en bacheloropleidingen waarin de mogelijkheid om kennis van deze ‘brontalen’ (en van het Hebreeuws, de derde voor theologie belangrijke brontaal) te verwerven, was geïntegreerd. Sinds 1 januari 2010 is overal de instroomeis m.b.t. Grieks en Latijn vervallen; daarmee is het ook het fenomeen van de vooropleiding Grieks en Latijn verdwenen. In de hier beschreven criteria gaan wij uit van de nieuwe situatie (zonder vooropleiding).

Bij het opstellen van deze domeinspecifieke criteria is gebruikgemaakt van soortgelijke documenten uit het buitenland, met name van de benchmarks van de Quality Assurance Agency voor Theology and Religious Studies. Het referentiekader is gebaseerd op de descriptoren van het kwalificatieraamwerk voor het hoger onderwijs, de zgn. Dublin-descriptoren. Binnen de Dublin-descriptoren worden vijf aspecten onderscheiden: kennis en inzicht, toepassen van kennis en vaardigheden, oordeelsvermogen, communicatie en leervermogen.

Soorten opleidingen

De bachelor- en masteropleidingen die in de visitatie Religiewetenschap en theologie worden beoordeeld, hebben als doel studenten op te leiden tot een elementair wetenschappelijk (bachelor), dan wel een meer specialistisch wetenschappelijk (master) niveau op het gebied van het object van de studie.

Zowel in de religiewetenschappen als in de theologie duren de bacheloropleidingen drie jaar; van die drie jaar kan brontalenstudie (Grieks, Latijn, Hebreeuws, Arabisch, of nog andere talen) een kleiner of groter deel uitmaken. De driejarige bacheloropleidingen worden door de overheid bekostigd en de studenten in deze opleidingen ontvangen drie jaar studiefinanciering. Met uitzondering van de UvA bieden alle aan de visitatie deelnemende instellingen een bachelor theologie aan; bacheloropleidingen religiewetenschap zijn er aan de RU, de RUG, de UL, de UU, de UvA, de UvT en de VU.

In vervolg op de bacheloropleiding worden één-, twee- en driejarige masteropleidingen aangeboden. De meeste masteropleidingen (doorstroom masters, eenjarige masters) hebben een studieduur van één jaar. Research masters hebben een studieduur van twee jaar. Theologische masters die tevens ambtsopleiding zijn kennen een studieduur van drie jaar.

Wie toegelaten wil worden tot een kerkelijk ambt, volgt een bachelor theologie en een driejarige master theologie. De driejarige masters worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. De studieduur van zes jaar die wordt vol gemaakt wanneer men zowel de bachelorgraad als de mastergraad behaalt, is in overeenstemming met wat internationaal zowel door de protestantse kerken (verenigd binnen de Europese, Leueningse Kirchengemeinschaft) alsook door de rooms-katholieke kerk in de apostolische constitutie Sapientia Christiana wenselijk wordt geacht. Vrijwel alle instellingen die dit type opleiding aanbieden, staan rechtstreeks onder kerkelijk gezag of hebben de kerkelijke verantwoordelijkheid voor deze opleiding nader geregeld. Driejarige masteropleidingen zijn er aan de PThU, de ThUK, de RU, TST (UvT), de TUA en de VUA.

Naast driejarige masteropleidingen zijn er opleidingen van twee jaar; dit zijn research masters. Deze opleidingen leiden op tot onderzoeker. Hoewel de research master een eindkwalificatie is, wordt beoogd dat een aanzienlijk deel van de afgestudeerden van research masters na hun mastersgraad tevens een doctoraat behaalt. Deze tweejarige opleidingen worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. Research masters in de theologie worden aangeboden aan de UvT en de VUA. De UVA biedt een tweejarige strikt religiewetenschappelijke onderzoeksmaster aan. De RUG biedt een research master in godsdienstwetenschap en theologie aan. Research masteropleidingen vallen buiten de in DGO-verband georganiseerde onderwijsvisiteatie en blijven hier daarom verder buiten beschouwing.

Verder bestaan er theologische masteropleidingen van één jaar, die zich op meerdere beroepsvelden richten. Zij leiden op tot een loopbaan in de (theologische) wetenschap of tot beroepen op het terrein van het onderwijs, de geestelijke verzorging, de kerken, de media, de zorg, de overheid of het bedrijfsleven waar de in deze studie verworven kennis gewaardeerd wordt. Deze éénjarige masteropleidingen worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. Eénjarige opleidingen in de theologie worden aangeboden aan de PThU, de RUG, de ThUK, de UU, de UvT, de VUA.

Binnen het domein van de opleidingen op het gebied van de religiewetenschappen worden éénjarige masterprogramma's aangeboden gericht op de kennis van het fenomeen religie in het algemeen en de verschillende religies in het bijzonder. De aandacht is hierbij speciaal gericht op hun bronteksten, geschiedenis, leer en praktijken. In deze masterprogramma's zijn meestal beroepsvoorbereidende studie-onderdelen opgenomen ten behoeve van beroepen op het terrein van religieuze gemeenschappen en/of maatschappelijke organisaties, het onderwijs, de overheid, de media en de zorg. Sommige opleidingen kennen in plaats van of naast de beroepsvoorbereidende onderdelen een onderzoeksvariant. Eénjarige religiewetenschappelijke masteropleidingen worden aangeboden aan de RU, RUG, UL, de UU, de VUA, de UvA en de UvT.

Beschrijving van de eisen voor de bacheloropleidingen

De bachelorprogramma's voor de diverse theologische opleidingen kennen minder dan vroeger een vaste, parallelle structuur. Sommige opleidingen kennen een strakke opbouw met weinig keuzemogelijkheden, andere opleidingen laten relatief veel keuzevrijheid aan de

student. Dit laatste is veelal het geval in opleidingen die in meer of minder sterke mate zijn ingebed in geesteswetenschappelijke faculteiten of schools.

De bachelorprogramma's van de opleidingen op het gebied van de religiewetenschappen zijn veelal in nauwe samenwerking met faculteiten sociale en/of geesteswetenschappen opgesteld. De keuzevrijheid van studenten is meestal groot.

Omdat de visitatie betrekking heeft op een breed spectrum van opleidingen, is gekozen voor een referentiekader dat niet prescriptief van aard is, maar veel ruimte geeft aan opleidingen om eigen keuzes te maken en accenten te leggen. Hier worden slechts generieke criteria geven; in de zelfstudies kunnen de opleidingen aangeven, hoe ze deze toepassen en op welke wijze zij aan de NVAO-criteria voor niveau en oriëntatie voldoen.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen en -kwalificaties voor een bachelor theologie:

Kennis

- Een algemene oriëntatie in de theologie en de plaats die de theologie binnen het geheel der wetenschappen inneemt;
- Elementaire kennis van en inzicht in de Bijbelwetenschappen, de geschiedenis van het christendom en de theologie, de geschiedenis van de filosofie, de godsdienstfilosofie en/of de systematische theologie, de ethiek, de religiewetenschappen, en de sociale wetenschappen en/of de praktische theologie;
- Elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de theologie als wetenschap;
- Meer gevorderde kennis van en inzicht in één van de bovengenoemde terreinen van de theologie, die onder meer blijken uit een scriptie/bacheloreindwerkstuk.

Vaardigheden

- In staat tot analyse van wetenschappelijke teksten en tot schriftelijke en mondelinge rapportage daarover;
- In staat tot verzamelen, selecteren en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee zelfstandig kunnen werken;
- In staat tot het schrijven van een werkstuk volgens de binnen de theologie gangbare eisen;
- Het beheersen van voor de theologie relevante ICT-vaardigheden;
- In staat om de religieuze dimensies van maatschappelijke vraagstukken te onderkennen, en deze vraagstukken vanuit theologisch perspectief te evalueren;
- Vermogen tot het toepassen van de verworven kennis in een context die typerend is voor de theologie;
- Het beschikken over flexibiliteit om de verworven kennis en vaardigheden te integreren in een beroep dat niet strikt aansluit bij de opleiding;
- In staat tot zelfstandige oriëntatie op relevante beroepssectoren.

Academische attitude

- Blijk geven van het vermogen tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische aspecten;
- Blijk geven van het vermogen tot reflectie op eigen verantwoordelijkheid;
- Respect tonen voor de meningen en (geloofs-)overtuigingen van anderen.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Respect tonen voor de meningen en (geloofs-)overtuigingen van anderen.
Uit de opleiding blijkt dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Mogelijke beroepsuitgangen zijn die van het leraarschap met een tweedegraads bevoegdheid of het kerkelijk werkerschap. Vanuit beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen theologie echter vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die boven omschreven zijn.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een bachelor religiewetenschappen:

Kennis

- Een algemene oriëntatie in de religiewetenschappen en de plaats die de religiewetenschappen binnen het geheel der wetenschappen innemen;
- Elementaire kennis van en inzicht in de wereldreligies, hun geschiedenis, hun voornaamste geschriften, hun verwevenheid met diverse culturen, hun invloed op het persoonlijk en maatschappelijk leven;
- Elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de religiewetenschappen;
Meer gevorderde kennis van en inzicht in één religie en/of thema binnen de religiestudies, die onder meer blijkt uit een scriptie/bacheloreindwerkstuk.

Vaardigheden

- In staat tot analyse van wetenschappelijke teksten en tot schriftelijke en mondelinge rapportage daarover;
- In staat tot verzamelen, selecteren en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee zelfstandig kunnen werken;
- In staat tot het schrijven van een werkstuk volgens de eisen van de religiewetenschap;
- Het beheersen van voor het vakgebied relevante ICT-vaardigheden;
- In staat om de religieuze dimensies van maatschappelijke vraagstukken te onderkennen, en deze vraagstukken vanuit religiewetenschappelijk perspectief te evalueren;
- Vermogen tot het toepassen van de verworven kennis in een context die typerend is voor de religiewetenschap;
- Het beschikken over flexibiliteit om de verworven kennis en vaardigheden te integreren in een beroep dat niet strikt aansluit bij de opleiding;
- In staat tot zelfstandige oriëntatie op relevante beroepssectoren.

Academische attitude

- Blijk geven van het vermogen tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische aspecten;
- Blijk geven van het vermogen tot reflectie op eigen verantwoordelijkheid;
- Respect tonen voor de meningen en overtuigingen van anderen.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Uit de opleiding blijkt dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Een mogelijke beroepsuitgang is die van het leraarschap met een

tweedegraads bevoegdheid. Vanuit beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen religiewetenschap echter vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die boven omschreven zijn.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Eén verdere bacheloropleiding moet hier nog apart genoemd worden: Islam en Arabisch (UU). De reden om deze opleiding mee te nemen in de landelijke visitatie van theologische en religiewetenschappelijke opleidingen is dat deze opleiding vanaf 2007 is ondergebracht bij het departement Religiewetenschap en Theologie van de UU, en in samenhang daarmee is geherprofileerd tot een opleiding die de islamstudie centraal stelt, meer dan de taal- en letterkunde. Deze herprofilering is met ingang van 1 september 2012 ook zichtbaar gemaakt in een nieuwe opleidingsnaam, te weten Islam en Arabisch.

De vorige visitatie van deze opleiding, die toen nog Arabische, Nieuwperzische en Turkse Talen en Culturen heette, vond plaats in 2006 als onderdeel van de onderwijsvisitatie Overige Talen van Europa en het Nabije en Midden-Oosten (QANU 2007). Het daarin gebruikte domeinspecifieke referentiekader voor die opleidingen was gebaseerd op een Common European Framework for Languages, en richtte zich op de volgende kennisdomeinen: taalverwerving, letterkunde, cultuur- en geschiedenis, taalkunde, en wetenschapsfilosofische achtergronden. Het kader hield er al wel rekening mee dat sommige gevisiteerde opleidingen de taal- en letterkunde meer centraal konden stellen, terwijl voor andere de cultuur en geschiedenis van een regio belangrijker is.

Gezien het huidige profiel en de inbedding van de Utrechtse opleiding Arabische Taal en Cultuur (ATC, vanaf 1 september 2012 “Islam en Arabisch”, I&A) kunnen de criteria die binnen DGO zijn afgesproken voor een bachelor religiewetenschappen tevens worden gebruikt voor ATC/I&A, met uitzondering van de eis dat de studenten elementaire kennis dienen te hebben van de wereldreligies. In plaats van die eis kunnen de criteria voor taalverwerving en voor cultuur en geschiedenis uit de visitatie van Overige Talen van Europa en het Nabije en Midden-Oosten van 2006 worden gehanteerd, te weten:

- Kennis van de taalkundige structuur van het Arabisch (syntaxis, fonologie, morfologie, semantiek, etc.);
- Kennis van de woordenschat van het Arabisch;
- Kennis van de synchrone en diachrone dimensie van de betreffende taal gelieerd aan taalkundige theorieën;
- Brede kennis van en inzicht in de landen, de culturen en de en samenleving waarin Arabisch wordt of werd gebruikt;
- kennis van de geschiedenis van die landen.

Beschrijving van de eisen van de masterprogramma's

Binnen DGO bestaat overeenstemming over de volgende algemene eindtermen en - kwalificaties voor alle masters binnen het domein:

Kennis

Afgestudeerden

- beschikken over gespecialiseerde vakkennis en methodisch inzicht op een zodanig niveau, dat zij zich zelfstandig verder kunnen ontwikkelen in de door hen gekozen disciplinaire specialisatie. Zij zijn in staat om zelfstandig onderzoek te doen.

Vaardigheden

Afgestudeerden

- beschikken over de technische en theoretische vaardigheden om op een zelfstandige en wetenschappelijke wijze bronnen en literatuur te verzamelen, te analyseren en te beoordelen met als doel op een creatieve wijze verklarende of inzichtelijke werkhypothesen te formuleren en te toetsen en daarmee een bijdrage te leveren aan relevante wetenschappelijke debatten;
- zijn in staat om te gaan met divers en weerbarstig bronnenmateriaal;
- zijn in staat tot reflectie op academisch niveau op religie in het algemeen en op de actuele situatie van godsdienstige gemeenschappen en individuen in hun historische en hedendaagse maatschappelijke context;
- zijn in staat een zelfstandig oordeel te vormen op het terrein van theologie en religiewetenschap;
- zijn in staat verworven kennis toe te passen op complexe vraagstukken rond theologie en/of religie;
- zijn in staat vakmatige inzichten en de resultaten van (eigen) wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten, en deel te nemen aan het maatschappelijk debat.

Academische attitude

Studenten

- zijn bereid en in staat tot rekening houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken op het eigen vakgebied.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Afgestudeerden beschikken over voldoende van de genoemde vaardigheden om de academische beroepen of functies te kunnen vervullen waarvoor de betreffende masteropleiding opleidt. Hierbij kan men denken aan kerkelijke ambten en de functies van eerstegraads bevoegd leraar, geestelijk verzorger, consulent op het gebied van religie, en wetenschappelijk onderzoeker. Daarnaast is te denken aan andere academische beroepen, waarin duurzame kennisontwikkeling, -verwerving of -verwerking, bereidheid om nieuw en/of onontgonnen terrein te betreden en het dragen van verantwoordelijkheid samengaan. Complicerende factor is, dat de werkvelden waarin alumni werkzaam zijn, zo divers zijn dat het niet mogelijk is om daarvoor nadere opleidingskwalificaties te formuleren. Na het verwerven van een werkplek zoeken alumni doorgaans van daaruit meer toegespitste vorming.

Naast deze eindtermen en -kwalificaties die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Masteropleidingen die opleiden tot een ambt

De eisen ten aanzien van de theologische masteropleidingen die tevens opleiden tot een kerkelijk ambt, zijn door de meeste kerken expliciet geformuleerd en door de onderwijsinstellingen direct of indirect overgenomen. De erkenning van de zijde van de

protestantse kerk in Nederland en de rooms-katholieke kerk van de opleiding tot geestelijk verzorging is door hen nauw verbonden met de inhoud van de ambtsopleiding.

De protestantse kerk in Nederland stelt in ordinantie 13, artikel 1.4 van haar Kerkorde, dat de opleiding van haar predikanten in ieder geval omvat:

- de uitleg en theologie van de Heilige Schrift;
- de geschiedenis van de kerk, in het bijzonder de geschiedenis van de Reformatie en die van de kerken in Nederland;
- de leer en het belijden van de kerk;
- de ethiek;
- de verhouding van de kerk tot andere kerken, godsdiensten en levensbeschouwingen;
- de theorie en praktijk van ambt en gemeente;
- het kerkrecht;
- alsmede een tijdens de opleiding te volgen stage in een gemeente.

Diverse kleinere kerkgenootschappen hebben hun ambtsopleiding als inwonend seminarie/instituut ondergebracht bij één van de te visiteren instellingen, en hebben daarbij een overeenkomst gesloten waarbij ofwel een deel van de opleiding aan die instelling door eigen hoogleraren en universitair docenten wordt gegeven, ofwel aan die instelling deel uitmaakt van de eigen kerkelijke opleiding. Dit geldt bijvoorbeeld voor de baptisten, hersteld hervormden, nederlands-gereformeerden, oudkatholieken, remonstranten en vrij-evangelischen. Voor zover dit type kerkelijke opleidingen overheidssubsidie ontvangt, geeft de overheid die subsidie door via de universiteit aan welke zij zijn gevestigd, en stelt de overheid hierbij als voorwaarde dat deze universiteit voor de kwaliteitstoetsing zorg draagt. Voor zover dit type opleidingen niet door de overheid wordt gefinancierd, ziet de overheid ook niet toe op de kwaliteit. Daarom vallen deze opleidingen buiten de reguliere visitatie. De VUA kiest hier voor een andere lijn en beschouwt de aan de VUA gevestigde bekostigde opleidingen van de hersteld hervormde kerk, de doopsgezinde broederschap en de baptisten als regulier onderwijs; en laat deze dus mee visiteren.

De Tilburg School of Theology van de UvT en de Theologische Faculteit van de RU zijn bij de inrichting van hun opleidingen gebonden aan de apostolische constitutie *Sapientia Christiana* of *Ex Corde Ecclesiae*, die als kader dienen voor alle kerkelijk opgerichte en/of kerkelijk erkende katholieke theologische faculteiten ter wereld. Juist als kader laten zij ook de nodige ruimte voor concretisering die rekening houden met nationale wetgeving. Over de afstemming van de curricula op de kerkelijke documenten en de benoeming van docenten die een *mandatum docendi* behoeven voeren beide instellingen overleg met hun grootkanselier en/of hun *ordinarius loci*, en met de Congregatie voor Katholieke Educatie te Rome.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een driejarige master theologie:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.
- Afgestudeerden beschikken over de eindtermen, vaardigheden en attitude die zij nodig hebben om toegelaten te worden tot het kerkelijk ambt waartoe de master opleidt, en om dit ambt met vrucht te kunnen vervullen. Deze kwalificaties verschillen van kerk tot kerk en daarmee ook van master tot master.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Masteropleidingen geestelijke verzorging

Op het gebied van krijgsmacht en justitie heeft de overheid bepaalde zendende instanties bevoegd verklaard; binnen het leger en justitiële inrichtingen worden alleen geestelijk verzorgers aangesteld die een binding met een dergelijke zendende instantie hebben. Op het gebied van zorginstellingen – die doorgaans als de werkgever optreden – worden er door de overheid geen beroepseisen geformuleerd. In de praktijk worden in de zorginstellingen geestelijke verzorgers met zeer uiteenlopende opleidingen zowel op WO-niveau als ook op Hbo-niveau aangesteld, in veel gevallen met ambtsbevoegdheid, maar in toenemende mate ook zonder. De masteropleidingen die opleiden tot geestelijk verzorger bij zorginstellingen zijn door de Vereniging van Geestelijk Verzorgers bij Zorginstellingen geaccrediteerd aan de hand van een toetsingskader (<http://skgv.mijnregister.nl/files/Toetsingskader%20bij-%20en%20nascholing1.pdf>), en opgenomen in het register van geaccrediteerde opleidingen van de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers. Naast éénjarige opleidingen tot geestelijk verzorger bestaan er ook driejarige masteropleidingen die tevens opleiden tot een kerkelijk ambt en die voldoen aan de eerder genoemde kerkelijke eisen.

Met het oog op een bredere inzet in tal van andere organisaties biedt een enkele faculteit ook een éénjarige masteropleiding op het terrein van de geestelijke zorg in organisaties aan.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een master geestelijke verzorging:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.
- Afgestudeerden beschikken over de kwalificaties die zij nodig hebben om toegelaten te worden tot de functie van geestelijk verzorger bij het leger of een justitiële inrichting, voldoen aan de eisen zoals gesteld in het toetsingskader van de VGVZ (<http://skgv.mijnregister.nl/files/Toetsingskader%20bij-%20en%20nascholing1.pdf>), of beschikken over gelijkwaardige kwalificaties.
- Afgestudeerden van een driejarige master geestelijke verzorging voldoen tevens aan de eindtermen die boven genoemd zijn bij masteropleidingen die opleiden tot een ambt. Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Educatieve Masteropleidingen

Hoewel er (nog) geen wettelijke criteria voor de opleiding tot docent in het godsdienst-/levensbeschouwelijk onderwijs zijn geformuleerd, zijn er door humanistische, protestantse en rooms-katholieke beroepsverenigingen wel ‘profielen’ van de betreffende docent op de 1e en 2e graadsniveau opgesteld. Aan sommige universiteiten kan men via een minor in het bachelorprogramma een tweedegraads lesbevoegdheid verkrijgen. Er zijn twee varianten van de eerstegraads universitaire lerarenopleiding: een éénjarige educatieve master waartoe men

kan worden toegelaten na voltooiing van een ander éénjarig masterprogramma binnen het religiedomein, en een tweejarig educatief masterprogramma, waarin de éénjarige universitaire lerarenopleiding wordt gecombineerd met éénjarig vakinhoudelijk verdiepingsprogramma op masterniveau. In beide gevallen maakt een onderwijsstage van 30 EC deel uit van het programma. Feitelijk duurt de masteropleiding tot leraar in beide gevallen twee jaar na de bachelor. Deze opleidingen zijn door de overheid bekostigd en er wordt studiefinanciering voor toegekend.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een educatieve masteropleiding:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.
- Afgestudeerden beschikken over de pedagogische en didactische kwalificaties die in het Nederlandse onderwijsveld gebruikelijk zijn voor docenten met een eerstegraads lesbevoegdheid.

Educatieve masteropleidingen vallen buiten de in DGO-verband georganiseerde visitatieronde.

Overige Masteropleidingen

De eisen voor de theologische masterprogramma's die voor meerdere beroepsvelden opleiden, verschillen per instelling en per studievariant.

Bijlage 3: Beoogde eindkwalificaties

Bacheloropleiding

Algemene eindtermen

Bij ieder van de kwalificaties is – voor zover van toepassing – tussen haakjes vermeld welk onderdeel van het onderwijsprogramma meer in bijzonder beoogt te bereiken dat de student aan deze kwalificatie voldoet:

1. De student heeft kennis van en inzicht in algemeen wetenschapsfilosofische achtergronden van geesteswetenschappelijk onderzoek en is in staat deze kennis en inzichten toe te passen op het vakgebied van de opleiding en zich een oordeel te vormen over de plaats van dit vakgebied als onderdeel van geesteswetenschappelijke disciplines en ten opzichte van andere verwante disciplines.
2. De student is in staat om (vooral op het vakgebied van de opleiding) op een academisch niveau relevante gegevens te verzamelen en te interpreteren met het doel zich een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante wetenschappelijke aspecten.
3. De student is in staat om op een academisch niveau in schriftelijke en mondelinge vorm informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek van aankomende specialisten op het vakgebied van de opleiding.
4. De student heeft aantoonbare kennis van en inzicht in een ander vakgebied dan het vakgebied van de opleiding, waarbij – voor zover dit vakgebied tevens in het voortgezet onderwijs aan de orde is geweest – is voortgebouwd op het niveau bereikt in het voortgezet onderwijs en dit is overtroffen. De student is in staat om op dit vakgebied op een academisch niveau relevante gegevens te verzamelen en te interpreteren met het doel zich een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante wetenschappelijke aspecten.
5. De student heeft kennis van en inzicht in enkele specialistische onderdelen van het vakgebied van de opleiding en/of onderdelen van (andere) vakgebieden.
6. De student is in staat om op het vakgebied van de opleiding relevante gegevens te verzamelen en te interpreteren met het doel zich een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante wetenschappelijke en – voor zover van toepassing – sociaal-maatschappelijke en/of ethische aspecten; de student is in staat om zijn kennis en inzicht op dusdanige wijze toe te passen, dat dit een professionele benadering van de aan de opleiding gerelateerde werkvelden/beroepen laat zien, en beschikt verder over competenties voor het opstellen en verdiepen van argumentaties en het oplossen van problemen op het vakgebied van de opleiding; de student is in staat om informatie, ideeën en oplossingen in schriftelijke vorm over te brengen op een publiek van specialisten op het vakgebied van de opleiding.
7. De student is in staat om publicaties op het vakgebied van de opleiding die zijn opgesteld in het Nederlands, Engels of de doeltaal van de opleiding correct te interpreteren en in zijn oordeelsvorming te betrekken.
8. De student bezit de leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie aan te gaan die een hoog niveau van autonomie veronderstelt.
9. De student heeft ervaring opgedaan met het werken in groepsverband en is op basis daarvan in staat over het eigen functioneren in een groep te reflecteren.
10. De student heeft er blijk van gegeven de leer- en planningsvaardigheden te bezitten die noodzakelijk zijn om vakken en de opdrachten die daarvan deel uitmaken binnen de daarvoor gestelde termijn af te ronden.

2. Opleidingsspecifieke eindtermen

1. De student heeft aantoonbare kennis van en inzicht in het vakgebied van de opleiding waarbij – voor zover dit vakgebied tevens in het voortgezet onderwijs aan de orde is geweest – is voortgebouwd op het niveau bereikt in het voortgezet onderwijs en dit is overtroffen; de student beschikt meer in het bijzonder over de kennis en inzichten die hieronder omschreven zijn.
2. De student beschikt over aantoonbare vaardigheden die relevant zijn voor het beoefenen van het vakgebied van de opleiding; de student beschikt meer in het bijzonder over de vaardigheden die hieronder omschreven zijn. Voor de opleidingen bedoeld in artikel 1.1 onder E., met uitzondering van Taalwetenschap en Literatuurwetenschap, is in de bijlage bij deze regeling die betrekking heeft op de desbetreffende opleiding aangegeven over welk niveau van taalvaardigheid de student beschikt in de taal waarop die opleiding mede betrekking heeft.
3. De student heeft aantoonbare kennis van en inzicht in de grondbeginselen van de belangrijkste vakgebieden/disciplines van de opleiding Religiestudies, te weten de gangbare methodologische inzichten, begrippen en theorieën op het gebied van de historische, systematisch-vergelijkende en empirische studies van religies.
Vakken:
 - Inleiding Religiestudies
 - Godsdienstsociologie
 - Godsdienstpsychologie
 - Godsdienstwijsbegeerte
4. De student heeft aantoonbare kennis van en inzicht in de vakgebieden/disciplines van de opleiding Religiestudies, betreffende de geschiedenis, centrale geschriften en hedendaagse manifestaties van de belangrijkste religieuze tradities in Europa.
Vakken:
 - Jodendom I
 - Christendom
 - Islam I
 - Westerse esoterie en religieus pluralisme
5. De student heeft aantoonbare kennis van en inzicht in de wetenschapsfilosofische achtergronden van onderzoek binnen de vakgebieden/disciplines van de opleiding Religiestudies.
Vakken:
 - Inleiding Religiestudies
 - Wetenschapsfilosofie (opleidingsspecifiek deel)
6. De student heeft aantoonbare kennis van het begrippenapparaat en de belangrijkste onderzoeksmethoden en –technieken binnen de vakgebieden/disciplines van de opleiding Religiestudies.
Vakken:
 - Westerse esoterie en religieus pluralisme
 - Religies in de hedendaagse samenleving
7. De student is in staat om de tijdens de opleiding verworven kennis (praktisch) toe te passen in een context die typisch is voor de vakgebieden/disciplines van de opleiding Religiestudies.

Vakken:

- Religie en beroep

8. De student beschikt over aantoonbare vaardigheden die essentieel zijn voor de beoefening van de vakgebieden/disciplines van de opleiding.

Vakken:

- Bachelorscriptie

Masteropleiding

a) academisch denk- en werkniveau

De student die de masteropleiding heeft afgerond:

1. beschikt over gedegen kennis van het geesteswetenschappelijk onderzoek;
2. is in staat verschillende theoretische visies over een onderwerp uiteen te zetten en daarover een eigen standpunt te bepalen;
3. is staat in om zelfstandig te werken, alsmede volwaardig te functioneren in teamverband;
4. is staat in om de belangrijke thema's in hedendaagse debatten op het terrein van de eigen specialisatie uiteen te zetten en daarover een eigen standpunt te bepalen.

b) vakspecifieke eindtermen

De student die de masteropleiding heeft afgerond:

1. heeft een gedegen overzicht van de opleiding en van de geschiedenis van het vakgebied;
2. heeft een grondige kennis van een specialisme binnen de opleiding, dan wel een gedegen kennis op het snijvlak van de opleiding en een ander vakgebied;
3. heeft de vaardigheid om zelfstandig problemen op het terrein van het vakgebied te signaleren, formuleren, analyseren en oplossingen aan te dragen. De student is tevens in staat gerichte onderzoeksvragen te formuleren en deze te presenteren in een onderzoeksplan.
4. heeft de vaardigheid de relevante vakliteratuur rond een onderwerp te vinden, te verwerken en kritisch te beoordelen;
5. heeft de vaardigheid om onderzoek op het vakgebied uit te voeren en daarover te rapporteren op een wijze die voldoet aan de gebruikelijke disciplinaire normen.

Bijlage 4: Overzicht van de programma's

Bacheloropleiding

Jaar 1

eerste semester	tweede semester
Vakcluster 1 (18 EC): Inleiding Religiestudies	Vakcluster 3 (18 EC): Religieuze tradities II
Vakcluster 2 (12 EC): Religieuze traditie en wetenschappelijke reflectie I	Vakcluster 4 (12 EC): Wetenschappelijke reflectie II

Vakcluster 1 (18 EC)

Titel	Studielast	Blok
Inleiding Religiestudies	18 EC	1-3

Vakcluster 2 (12 EC)

Titel	Studielast	Blok
1. Christendom	6 EC	1
2. Godsdienstsociologie	6 EC	2

Vakcluster 3 (18 EC)

Titel	Studielast	Blok
1. Islam I	6 EC	4
2. Jodendom I	12 EC	5-6

Vakcluster 4 (12 EC)

Titel	Studielast	Blok
1. Godsdienstpsychologie	6 EC	4
2. Godsdienstwijjsbegeerte I	6 EC	5

Wetenschappelijk schrijven is geïntegreerd in het volgende vak:

Titel	Studielast	Semester	Blok
Jodendom I	12 EC	2	5-6

Onderzoeksvaardigheden zijn geïntegreerd in het volgende vak/de volgende vakken:

Titel	Studielast	Semester	Blok
Inleiding Religiestudies	18 EC	1	1-3
Westerse esoterie en religieus pluralisme	18 EC	1 (jaar 2)	1-3
Religies in de hedendaagse samenleving	18 EC	2 (jaar 2)	4-6

Jaar 2 en 3

	1 ^e semester	2 ^e semester
2 ^e jaar	18 EC basisvak 1	18 EC basisvak 2
	12 EC Keuzevak	12 EC Wetenschapsfilosofie
3 ^e jaar	12 EC Keuzevak opl. gebonden	18 EC afstudeertraject
	18 EC Keuzevak	12 EC Keuzevak

Basisvak 1 (18 EC)

Titel	Studielast	Blok
1. Westerse esoterie en religieus pluralisme	18	1-3

Basisvak 2 (18 EC)

Titel	Studielast	Blok
1. Religies in de hedendaagse samenleving	18	4-6

Afstudeertraject (18 EC)

Titel	Studielast	Blok
1. Religie en beroep	6	4
2. Scriptie	12	5-6

3. Opleidingsgebonden keuzevakken (12 EC)

De volgende keuzevakken worden gekenmerkt als opleidingsgebonden keuzevakken:

- a. Binnen de opleiding:
- Jodendom II
 - Kabbalah
 - Islam in Europa
 - Westerse esoterie in de vroeg-moderne periode
 - Heilige Boeken

4. Specialistische minoren binnen het departement

De volgende minoren gelden als specialistische minor zoals bedoeld in artikel 4.7 lid e:

- Hermetica
- Algemene cultuurwetenschappen
- Erfgoedstudies
- Kunstgeschiedenis
- Theaterwetenschap

Masteropleiding

Religie en identiteit in de moderne wereld

Semester 1			Semester 2		
blok 1	blok 2	blok 3	blok 4	blok 5	blok 6
Religie, diversiteit en de (post)seculiere samenleving (12 EC)		Aansluitend op vak Religie, divers. en de (post)sec. samenleving (6 EC)	Scriptie 18 EC		
Religie en zingeving (6 EC) + Religie, identiteit en conflict (6 EC)			Keuzeruimte 12 EC		

Voor de invulling van de keuzeruimte kan gekozen worden uit de volgende vakken mits aangeboden in blok 4 en 5:

- Stage 12 EC
- Psychology of Religion 12 EC
- Religion in Media and Popular Culture I&II (2x 6EC)
- Academic and Electronic Writing and Research'
- Digital Humanities
- History, Cultural Memory and Trauma
- Research Design and Statistical Analysis

Islam in de moderne wereld

Semester 1			Semester 2		
blok 1	blok 2	blok 3	blok 4	blok 5	blok 6
Bronteksten van de Islam (6 EC; UU) + Sleutelteksten van de islamwet. (6 EC; UvA)		Aansluitend op vak 'Sleutelteksten (6 EC	Scriptie 18 EC		
Keuzeruimte 12 EC			Keuzeruimte 12 EC		

Voor de invulling van de keuzeruimte kan gekozen worden uit de volgende vakken:

- Islam in West Europa (12 EC; UU)
- Sociale en politieke ideologieën in de islam (12 EC; UvA)
- Hedendaagse islamitische denkers (12 EC; UvA)
- The body in Islam (6 EC; UU)
- Islamic Ritual Practices and the Politics of Identity (6 EC; UvA)

Religious Traditions in Europe

Semester 1			Semester 2		
blok 1	blok 2	blok 3	blok 4	blok 5	blok 6
Religious Pluralism in Europe 12 EC		Aansluitend op vak Relig. Plur. (6 EC)	Scriptie 18 EC		
Keuzeruimte 12 EC			Keuzeruimte 12 EC		

Voor de invulling van de keuzeruimte kan gekozen worden uit de volgende vakken:

1. Emerging Canons and Beyond I & II (2x6 EC)
2. Torah en filosofie (12 EC)
3. Christianities in Historical Perspective I&II (2x6 EC)
4. Renaissance Esotericism (12 EC)
5. Contested Knowledge a (12 EC)

6. Amsterdam as a Jewish City (12 EC)
7. Religion in Media and Popular Culture I&II (2x6 EC)
8. Afterlives of the Bible I&II (2x 6EC)
9. Islam in Europe: A Historical Perspective (12 EC)
10. Occult Trajectories (12 EC)
11. Psychology of Religion (12 EC)
12. Stagetraject (12 EC)

En daarnaast uit de volgende vakken, mits er voldoende plaats is:

- Academic and Electronic Writing and Research
- Amsterdam as a Jewish City
- Argumentation and Discourse in Science: Analyzing and Evaluating Scientific Texts
- Beyond Europe: Asia, Aesthetics and Politics
- Biografie van het landschap
- Comparative Literature and Translation Studies
- Creating Identities
- Culture, Interpretation, and it's Critique
- Cultureel erfgoed: canoniseringsprocessen
- Dante's Divine Comedy and its Contemporary Metamorphoses
- Death and Dying in the Middle Ages
- EU Cultural Policy
- Europe's Orient
- Grondleggers Algemene Cultuurwetenschappen
- History, Cultural Memory and Trauma
- History of the Modern Middle East
- Iconography of Ancient Religions: the Rise of Christianity
- Informatiologische
- Innovatie van de publieke informatievoorziening
- Islam and Politics in Eastern Europe
- Kunst, cultuur en het publieke domein
- Moderne Arabische literatuur
- Narrative and Globalization
- Nation and Narrative
- Nationalism and Modernity
- Occidentalisme: de Westerse Ander in Midden-Oosten discoursen
- Pictorial and Multimodal Metaphor and Cognition
- Research Design and Statistical Analysis
- Self and Agency in English Literature and Culture
- The Ethics of Literary and Visual Art
- Vormgeving en letter van het boek
- Wie bezit het verleden? Dissonant en gedeeld erfgoed

Biblical Studies

Semester 1			Semester 2		
Blok 1	blok 2	blok 3	blok 4	blok 5	blok 6
Emerging Canons and Beyond 12 EC		Aansluitend op vak Emerging Canons (6 EC)	Scriptie 18 EC		
Exile and Return (6 EC; UU) + Remembering Jesus (6 EC; UU)			Keuzeruimte 12 EC		

Voor de invulling van de keuzeruimte kan gekozen worden uit de volgende vakken:

- Afterlives of the Bible I & II (2x6 EC)

Of uit de volgende vakken, mits er voldoende plaats is:

- Academic and Electronic Writing and Research
- Amsterdam as a Jewish City
- Argumentation and Discourse in Science: Analyzing and Evaluating Scientific Texts
- Beyond Europe: Asia, Aesthetics and Politics
- Biografie van het landschap
- Comparative Literature and Translation Studies
- Culture, Interpretation, and it's Critique
- Cultureel erfgoed: canoniseringsprocessen
- Dante's Divine Comedy and its Contemporary Metamorphoses
- Death and Dying in the Middle Ages
- Grondleggers Algemene Cultuurwetenschappen
- History, Cultural Memory and Trauma
- History of the Modern Middle East
- Iconography of Ancient Religions: the Rise of Christianity
- Informatiologische
- Innovatie van de publieke informatievoorziening
- Kunst, cultuur en het publieke domein
- Moderne Arabische literatuur
- Narrative and Globalization
- Nationalism and Modernity
- Occidentalisme: de Westerse Ander in Midden-Oosten discoursen
- Pictorial and Multimodal Metaphor and Cognition
- Self and Agency in English Literature and Culture
- The Ethics of Literary and Visual Art
- Vormgeving en letter van het boek
- Wie bezit het verleden? Dissonant en gedeeld erfgoed

Western Esotericism

Semester 1			Semester 2		
blok 1	blok 2	blok 3	blok 4	blok 5	blok 6
Contested Knowledge a 12 EC		Contested Knowledge b 6 EC	Scriptie 18 EC		
Keuzeruimte 12 EC			Keuzeruimte 12 EC		

Voor de invulling van de keuzeruimte kan gekozen worden uit de volgende vakken:

- Renaissance Esotericism (12 EC)
- Occult Trajectories (12 EC)

Bijlage 5: Kwantitatieve gegevens over de opleidingen

Instroom-, doorstroom- en uitstroomgegevens

Bachelor Religiestudies (voltijd)

Cohortomvang en samenstelling bachelor Religiestudies

Cohortomvang met vooropleidingscategorie (voltijdse instroom)

Jaar	VWO	HBO-prop	HBO*	Buitenland	Overig	Totaal
02/ 03	5	3	1	1	3	13
03/ 04	7	0	0	0	1	8
04/ 05	4	4	3	0	0	11
05/ 06	6	1	2	0	1	10
06/ 07	6	0	3	0	1	10
07/ 08	4	1	0	0	3	8
08/ 09	8	3	0	1	2	14
09/ 10	3	3	1	1	4	12
10/ 11	5	3	2	0	3	13

*Hbo is inclusief de studenten die een schakelprogramma doen

Instroom (voorkomen 1 en totaal) uitgesplitst naar geslacht¹

Voltijd

Jaar	Voorkomen 1			Totaal		
	Totaal	% Mannen	% Vrouwen	Totaal	% Mannen	% Vrouwen
02/ 03	13	23	77	22	23	77
03/ 04	8	75	25	12	67	33
04/ 05	11	9	91	24	21	79
05/ 06	10	20	80	24	29	71
06/ 07	10	40	60	25	36	64
07/ 08	8	13	88	19	26	74
08/ 09	14	29	71	25	24	76
09/ 10	12	17	83	19	32	68
10/ 11	13	23	77	21	24	76

¹ Het aandeel mannen en vrouwen (totaal en percentage) van het aantal voltijdinschrijvingen van een cohort. Onder "voorkomen 1" worden de studenten verstaan die bij één opleiding staan ingeschreven. Deze totalen komen overeen met de totalen in tabel B1.1. Onder "totaal" zijn tevens de studenten meegenomen die bij meer dan één opleiding (mogelijk ook bij een opleiding aan een andere instelling) staan ingeschreven.

Vertrek bachelorstudenten (vwo instroom, voltijdse instroom) na 1, 2 en 3 jaar²

Voltijd

Jaar	Omvang cohort absoluut	Na 1 jr	Na 2 jr	Na 3 jr	Selectiviteit 1 ^e jr	
		Percentage (cumulatief), wordt niet vermeld als het totaal kleiner dan 4 is				
02/ 03	5		20	40	40	50
03/ 04	7		57	57	71	80
04/ 05	4		25	25	50	50
05/ 06	6		33	50	50	67
06/ 07	6		17	17	17	100
07/ 08	4		25	25	25	100
08/ 09	8		38	38	*38	*100
09/ 10	3					
10/ 11	5		*20			

*voorlopige cijfers op peildatum 1 oktober

Bachelorrendement binnen opleiding van herinschrijvers na 1 jaar (vwo instroom)³

Voltijd

Jaar	Omvang herinschr. absoluut	% van totale cohort	Bachelorrendement van herinschrijvers					Hoop/inst Na >6 jr
			Na 3 jr	Na 4 jr	Na 5 jr	Na 6 jr	Na >6 jr	
			Percentage (cumulatief), wordt niet vermeld als het totaal kleiner dan 4 is					
02/ 03	4	80	25	50	75	75	75	75
03/ 04	3							
04/ 05	3							
05/ 06	4	67	0	0	0	50		
06/ 07	5	83	60	80	80			
07/ 08	3							
08/ 09	5	63	20					
09/ 10	2							
10/ 11	4	80						

² Het uitvalpercentage is het percentage studenten van een cohort dat na respectievelijk 1, 2 of 3 jaar geen bachelorexamen heeft behaald en niet meer is ingeschreven voor dezelfde (of equivalente) opleiding binnen de instelling. De selectiviteit van het eerste jaar is het aantal studenten dat uitvalt in het eerste jaar als percentage van de totale uitval na 3 jaar. De uitval wordt alleen berekend over studenten met een vwo-vooropleiding die in één opleiding ingeschreven staan (het zogenaamde KUO-standaardcohort).

³ Het bachelorrendement van herinschrijvers na 1 jaar is het cumulatief percentage studenten van een cohort, ingestroomd in een bacheloropleiding - en na het eerste jaar opnieuw ingeschreven voor dezelfde (of equivalente) opleiding binnen de instelling- dat respectievelijk 3, 4, 5, 6 of meer jaar na eerste inschrijving het bachelorexamen binnen dezelfde (of equivalente opleiding) aan deze instelling heeft behaald. Tabel 5.1 is berekend over het KUO-standaardcohort.

Totaal aantal ingeschrevenen naar onderwijsvorm en geslacht

Jaar	Ingeschrevenen			Voltijdopleiding			Deeltijdopleiding		
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen
02/03	32	8	24	20	5	15	12	3	9
03/04	40	14	26	24	10	14	16	4	12
04/05	58	16	42	37	11	26	21	5	16
05/06	56	12	44	40	8	32	16	4	12
06/07	64	22	42	41	13	28	23	9	14
07/08	64	16	48	39	10	29	25	6	19
08/09	87	22	65	55	15	40	32	7	25
09/10	76	21	55	54	15	39	22	6	16
10/11	62	11	51	50	10	40	12	1	11
11/12	54	16	38	39	11	28	15	5	10

Bachelor Religiestudies (deeltijd)

Cohortomvang en samenstelling bachelor Religiestudies

Cohortomvang met vooropleidingscategorie (deeltijdse instroom)

Jaar	VWO	HBO-prop	HBO*	Buitenland	Overig	Totaal
02/03	0	1	7	0	7	15
03/04	0	1	2	0	5	8
04/05	1	1	3	0	4	9
05/06	1	0	4	0	1	6
06/07	1	2	5	0	7	15
07/08	2	1	5	0	2	10
08/09	1	0	4	0	5	10
09/10	1	0	2	0	1	4
10/11	0	1	4	0	1	6

*Hbo is inclusief de studenten die een schakelprogramma doen

Instroom (voorkomen 1 en totaal) uitgesplitst naar geslacht

Deeltijd

Jaar	Voorkomen 1			Totaal		
	Totaal	% Mannen	% Vrouwen	Totaal	% Mannen	% Vrouwen
02/03	15	47	53	17	41	59
03/04	8	25	75	12	33	67
04/05	9	22	78	11	27	73
05/06	6	17	83	8	25	75
06/07	15	33	67	15	33	67
07/08	10	40	60	12	33	67
08/09	10	20	80	14	21	79
09/10	4	25	75	5	40	60
10/11	6	17	83	8	13	88

Vertrek bachelorstudenten (vwo instroom, deeltijdse instroom) na 1, 2 en 3 jaar

Deeltijd

Jaar	Omvang cohort Absoluut	Na 1 jr	Na 2 jr	Na 3 jr	Selectiviteit 1 ^e jr
		Percentage (cumulatief), wordt niet vermeld als het totaal kleiner dan 4 is			
04/ 05	1				
05/ 06	1				
06/ 07	1				
07/ 08	2				
08/ 09	1				
09/ 10	1				

Bachelorrendement binnen opleiding van herinschrijvers na 1 jaar (vwo instroom)

Deeltijd

Jaar	Omvang herinschr. absoluut	% van totale cohort	Bachelorrendement van herinschrijvers					Hoop/inst Na >6 jr
			Na 3 jr	Na 4 jr	Na 5 jr	Na 6 jr	Na >6 jr	
			Percentage (cumulatief), wordt niet vermeld als het totaal kleiner dan 4 is					
04/ 05	0							
05/ 06	1							
06/ 07	1							
07/ 08	2							
08/ 09	1							
09/ 10	0							

Master Religiestudies (voltijd)

Cohortomvang en onderwijsherkomst instroom M Religiestudies⁴

Cohortomvang en onderwijsherkomst masterinstroom (voltijdse instroom)

Jaar	Eigen universiteit	Andere universiteit			Totaal
		NL	HBO	Buiten HO	
03/ 04	3	0	0	4	7
04/ 05	5	0	0	5	10
05/ 06	12	2	0	7	21
06/ 07	14	4	0	8	26
07/ 08	22	6	0	12	40
08/ 09	15	4	0	11	30
09/ 10	11	13	0	2	26
10/ 11	19	6	1	4	30

Instroom uitgesplitst naar geslacht⁵

Voltijd

Jaar	Voorkomen 1			Voltijd		
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen
03/ 04	8	4	4	7	4	3
04/ 05	14	2	12	10	2	8
05/ 06	25	5	20	21	4	17
06/ 07	28	12	16	26	11	15
07/ 08	47	20	27	40	19	21
08/ 09	31	9	22	30	9	21
09/ 10	35	5	30	26	3	23
10/ 11	34	15	19	30	13	17

⁴ De cohortomvang betreft alle studenten met een EOI inschrijving van een bepaald jaar. Peildatum is 1 oktober. In deze tabel is het cohort uitgesplitst naar herkomst: WO-doorstroom van de eigen instelling, WO-instroom van een andere instelling, HBO-instroom of anders (Buiten HO, bevat ook de internationale instroom).

⁵ De cohort omvang betreft alle studenten met een EOI inschrijving van een bepaald jaar.

Studieduur masteropleiding naar onderwijsherkomst⁶

Voltijd

Afstudeer-cohort	Eigen universiteit		Andere universiteit NL		HBO		Buiten HO (internationale instroom)	
	Geslaagd absoluut	Duur opl. gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Duur opl. gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Duur opl. gemiddeld	Geslaagd absoluut	Duur opl. gemiddeld
03/ 04							4	12
04/ 05	2	12					1	12
05/ 06							3	12
06/ 07	11	16	2	18			3	11
07/ 08	12	18	2	14			7	14
08/ 09	8	23	2	15			4	11
09/ 10	10	22	5	16			3	20
10/ 11	13	23	8	20	1	12	2	14

⁶ De studieduur voor het behalen van het masterexamen is het aantal maanden dat een student bij de betreffende opleiding van een instelling ingeschreven heeft gestaan vanaf het eerste jaar van deelname aan deze opleiding tot het jaar waarin het master examen wordt behaald. In het startjaar worden de maanden vanaf de maand van inschrijving geteld en in het examenjaar worden alleen de maanden tot de examendatum geteld. Elk overig jaar dat een student ingeschreven stond telt mee als 12 maanden. De jaren dat een student niet ingeschreven stond tellen niet mee. De gemiddelde studieduur wordt berekend over alle afgestudeerden van een bepaald studiejaar.

Instellingsverblijfsduur mastergeslaagden naar onderwijsherkomst

Afstudeer-cohort	Eigen universiteit		Andere universiteit NL		HBO		Buiten HO (internationale instroom)	
	Geslaagd absoluut	Verblijfs-duur gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Verblijfs-duur gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Verblijfs-duur gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Verblijfs-duur gemiddeld in maanden
03/04 ⁷							4	12
04/05	2	48					1	12
05/06							3	12
06/07	11	55	2	18			3	11
07/08	12	68	2	14			7	14
08/09	8	66	2	15			4	11
09/10	10	62	5	16			3	20
10/11	13	61	8	20	1	12	2	14

Ingeschrevenen naar inschrijvingsvorm en geslacht⁸

Jaar	Ingeschrevenen			Vloetijdopleiding			
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	
03/04	7	4	3	6	4	2	
04/05	12	1	11	9	1	8	
05/06	27	6	21	20	5	15	
06/07	52	14	38	40	11	29	
07/08	58	25	33	50	23	27	
08/09	54	18	36	47	16	31	
09/10	62	13	49	50	10	40	
10/11	61	18	43	49	14	35	
11/12	57	21	36	48	18	30	

⁷ Vanwege de overgang van de oude doctoraalopleiding naar de bachelor-masterstructuur is het aantal geslaagden in 2003-2004 en 2004-2005 nog laag. De masteropleiding werd voor het eerst aangeboden in 2003-2004.

⁸ Alle ingeschrevenen voor een opleiding naar inschrijvingsvorm en geslacht per 1 oktober (peildatum). Studenten met meerdere (hoofd)inschrijvingen, mogelijk aan andere instellingen, worden meegeteld.

Geslaagden per jaar⁹

Cohort	Totaal
03/ 04	4
04/ 05	3
05/ 06	3
06/ 07	23
07/ 08	25
08/ 09	17
09/ 10	21
10/ 11	29

Master Religiestudies (deeltijd)

Cohortomvang en onderwijsherkomst instroom M Religiestudies

Cohortomvang en onderwijsherkomst masterinstroom (deeltijdse instroom)

Jaar	Eigen universiteit	Andere universiteit			Totaal
		NL	HBO	Buiten HO	
03/ 04	1	0	0	0	1
04/ 05	3	1	0	0	4
05/ 06	4	0	0	0	4
06/ 07	1	1	0	0	2
07/ 08	6	0	1	0	7
08/ 09	0	0	0	1	1
09/ 10	8	1	0	0	9
10/ 11	4	0	0	0	4

Instroom uitgesplitst naar geslacht

Deeltijd

Jaar	Totaal			Deeltijd		
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen
03/ 04	8	4	4	1	0	1
04/ 05	14	2	12	4	0	4
05/ 06	25	5	20	4	1	3
06/ 07	28	12	16	2	1	1
07/ 08	47	20	27	7	1	6
08/ 09	31	9	22	1	0	1
09/ 10	35	5	30	9	2	7
10/ 11	34	15	19	4	2	2

⁹ Het aantal bij de opleiding behaalde masterdiploma's uitgesplitst naar jaar van afstuderen.

Studieduur masteropleiding naar onderwijsherkomst

Deeltijd

Afstudeer-Cohort	Eigen universiteit		Andere universiteit NL		HBO		Buiten HO	
	Geslaagd absoluut	Duur opl. gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Duur opl. gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Duur opl. gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Duur opl. gemiddeld in maanden
06/ 07	5	21					2	28
07/ 08	3	24	1	17				
08/ 09	2	23			1	24		
09/ 10	3	9						
10/ 11	4	25	1	24				

Instellingsverblijfsduur mastergeslaagden naar onderwijsherkomst

Afstudeer-cohort	Eigen universiteit		Andere universiteit NL		HBO		Buiten HO (internationale instroom)	
	Geslaagd absoluut	Verblijfsduur gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Verblijfsduur gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Verblijfsduur gemiddeld in maanden	Geslaagd absoluut	Verblijfsduur gemiddeld in maanden
06/ 07	5	92					2	28
07/ 08	3	65	1	17				
08/ 09	2	83			1	24		
09/ 10	3	53						
10/ 11	4	84	1	24				

Contacturen

Bacheloropleiding Religiestudies

	Hoorcollege	Werkgroep	Zelfstudie
	<i>uur</i>	<i>uur</i>	<i>uur</i>
1 ^e jaar	6	6	30
2 ^e jaar	2,5	9,5	30
3 ^e jaar	-	8	34

Masteropleiding Theologie en religiewetenschappen

	Hoorcollege	Werkgroep	Zelfstudie
	<i>uur</i>	<i>uur</i>	<i>uur</i>
Alle jaren	-	5	37

Toelichting: Met ingang van het collegejaar 2012-2013 volgen de opleidingen de 8-8-4 jaarindeling van de UvA: gedurende twee semesters zijn er in totaal 40 onderwijsweken per academisch jaar. Een gemiddelde student wordt (bij wet) geacht per 1 EC 28 uur te moeten besteden. Dat komt neer op 1680 uur per jaar. Een UvA studieweek telt daarmee 42 uur. Het overzicht hierboven telt hoorcolleges, werkgroepen en zelfstudie op tot 42 uur, ongeacht of de student de zelfstudie gedurende de onderwijsweken of daarbuiten realiseert.

Gerealiseerde docent-studentratio

Voor Religiestudies is de staf-studentratio **5,2 fte** aan onderwijstijd per **97** studenten.

De Faculteit der Geesteswetenschappen kenmerkt zich door een relatief grote mobiliteit van zowel wetenschappelijk personeel als studenten. Enerzijds geven veel docenten in meerdere programma's les, vaak buiten de opleiding en soms buiten het departement waartoe ze behoren. Een deel van zijn of haar aanstelling dat voor onderwijs is gereserveerd, komt dan niet direct ten goede aan de eigen opleiding. Daarnaast bestaan er ook enkele facultaire en departementale vakken, die alle studenten van de faculteit volgen, zoals bijvoorbeeld Wetenschapsfilosofie. Het onderdeel Academisch schrijven wordt ten dele door docenten van het departement Neerlandistiek verzorgd. Anderzijds is het zo dat studenten een deel van hun vakken verplicht buiten de eigen opleiding volgen. Meestal volgen zij deze vakken bij andere opleidingen aan de faculteit. Dit heeft dan ook gevolgen voor de staf-studentratio.

Bijlage 6: Bezoekprogramma

maandag	8 okt	
09.00	12.30	Installatie, voorbereidende vergadering (zelfevaluaties + scripties), inzien stukken + lunch
12.30	13.30	Inhoudelijk verantwoordelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Prof. dr. Frank van Vree, decaan - Prof. dr. Jan Willem van Henten, hoogleraar Nieuwe Testament en directeur van de Graduate School of Humanities - Prof. dr. Frans Grijzenhout, voorzitter Departement Kunst-, Religie- en Cultuurwetenschappen - Dr. Arno A. Witte, hoofd onderwijs Departement Kunst-, Religie- en Cultuurwetenschappen - Prof. dr. Gerard A. Wieggers, hoogleraar Religiestudies en voorzitter van het programmateam religiestudies - Prof. dr. Wouter J. Hanegraaff, hoogleraar Geschiedenis van de Hermetische Filosofie en verwante stromingen en coördinator van de MA- route Western Esotericism - Dr. Richard L.A. van Leeuwen, universitair docent Islam en coördinator van de MA-route Islam in de moderne wereld - Dr. Ulrike L. Popp-Baier, hoofddocent Godsdienstpsychologie en plaatsvervangend coördinator van de MA-route Religie en identiteit in de moderne wereld. Zij vervangt prof. dr. Jaap A. van Belzen in deze functie. Van Belzen is hoogleraar Godsdienstpsychologie en verzorgt op 8 en 9 oktober Erasmus-onderwijs in Florence. - Dr. Caroline H.C.M. vander Stichele, universitair docent Bijbelwetenschappen en coördinator van de MA-route Religious studies. Tevens is zij onderwijscoördinator.
13.30	14.15	<u>Bachelorstudenten:</u> <ul style="list-style-type: none"> - Anke Ketelaars - Mirre van Veen - Shaunna Calpin - Winnifred Stek - Marin Djurisc - Querien Mangel
14.15	15.00	<u>Masterstudenten</u> <ul style="list-style-type: none"> - Nando Servais, BA - Vera Duivenvoorden, BA - Daan Blokker, BA - Irene van Bussel, BA - Riemke van der Neut, BA
15.00	15.15	Pauze
15.15	16.15	Docenten <ul style="list-style-type: none"> - Dr. Jonneke J. Bekkenkamp, universitair docent Religiestudies - Dr. Jacqueline Borsje, universitair docent Geschiedenis van het Christendom - Dr. Marco Pasi, universitair docent Westerse esoterie vanaf de achttiende eeuw - Dr. Peter Forshaw, universitair Westerse esoterie in de vroeg-moderne periode - Gemma Kwantes, MA, docent/ promovendus Jodendom - Dr. Sipco J. Vellenga, universitair docent godsdienstsociologie - Dr. Richard van Leeuwen, universitair docent Islam en coördinator van de MA-route Islam in de moderne wereld
16.15	17.00	<u>Alumni:</u> - Mirjam van Esschoten, MA

		-Marga Greuter, MA -Jacqueline Braak, MA - Mary-Ann Brown – Leeuwerke, MA
17.00	18.00	Spreekuur / vergadering commissie
Dinsdag	9 okt	
9.00	10.00	Examencommissie + studieadviseur <ul style="list-style-type: none"> - Dr. Ulrike L. Popp-Baier, hoofddocent Godsdienstpsychologie en vanuit Religiestudies lid van de BA Examencommissie Kunst-, Religie- en Cultuurwetenschappen. Daarvan is zij tevens de voorzitter. - Dr. Jan P.B.M. de Vries, voorzitter van de facultaire MA Examencommissie. - Prof. dr. Gerard A. Wiegers, hoogleraar Religiestudies en gedelegeerd lid Religiestudies van de facultaire MA Examencommissie. - Drs. Maarten B.W. Broekema, studieadviseur Religiestudies
10.00	11.00	Opleidingscommissie Voltallige commissie studiejaar 2011/12 Docentleden: <ul style="list-style-type: none"> - Dr. Marco Pasi, universitair docent Westerse esoterie vanaf de achttiende eeuw - Dr. Ulrike Popp-Baier, universitair hoofddocent Godsdienstpsychologie - Dr. Sipco Vellenga (voorzitter), universitair docent Godsdienstsociologie Studentleden: <ul style="list-style-type: none"> - Juliette Boerboom (BA) - Kiki Boomgaard (RMA, vice-voorzitter) - Anne van Duin (BA) - Adinda Hütter (MA) Susanne Mans (RMA) kan niet aanwezig zijn in verband met haar werk te Maastricht.
11.00	11.30	Vergadering commissie
11.30	12.30	Management: <ul style="list-style-type: none"> - Prof. dr. Frank P.I.M. van Vree, decaan - Prof. dr. Jan Willem van Henten, hoogleraar Nieuwe Testament en directeur van de Graduate School van de Faculteit der Geesteswetenschappen - Prof. dr. Frans Grijzenhout, voorzitter Departement Kunst-, Religie- en Cultuurwetenschappen - Dr. Arno A. Witte, hoofd onderwijs Departement Kunst-, Religie- en Cultuurwetenschappen - Prof. dr. Gerard A. Wiegers, hoogleraar Religiestudies en voorzitter van het programmateam religiestudies
12.30	13.30	Lunch
13.30	15.30	Vergadering commissie
15.30	16.15	Presentatie voorlopige bevindingen
16.15		Borrel

Bijlage 7: Bestudeerde afstudeerscripties en documenten

Voor het bezoek heeft de commissie de afstudeerscripties bestudeerd van de studenten met de volgende studentnummers:

bacheloropleiding

620238	560580	501972	41777	5767814
5821061	606995	410071	5875927	5875935
420638	5697387	299049	410241	569437

masteropleiding

5775647	5656206	5830249	5889367	6116256
5930367	5759005	5695562	6231829	6015042
524581	215252	9135707	547093	301345

Tijdens het bezoek heeft de commissie onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels als *hard copies* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Studiemateriaal: handboeken en syllabi, readers, studiehandleidingen;
- Voorbeelden van werkstukken en opdrachten van studenten;
- Onderwijs- en examenreglement;
- Toetsmaterialen;
- Recente verslagen Opleidingsadviescommissie en Examencommissie;
- Vakevaluaties;
- Alumni-enquête;
- Materiaal over de studievereniging;
- Jaarverslagen, facultaire sociale jaarverslagen;
- Overzicht afstudeerwerk uit de zelfstudie en beoordelingsformulieren;
- Recent afgeronde scripties;
- Voorlichtingsmateriaal.

Van een aantal vakken heeft de commissie expliciet al het beschikbare materiaal opgevraagd en bekeken:

Bacheloropleiding:

Godsdienstpsychologie en Christendom I (jaar 1); Westerse esoterie en religieus pluralisme en Wetenschapsfilosofie (jaar 2); en Islam in Europa en Bijbelse verhalen (jaar 3)

Masteropleiding:

- **Religie en Identiteit** 'Religie, diversiteit en post-seculiere samenleving' en 'Religion in Media and Popular culture'
- **Islam in de Moderne wereld:** 'Sleutelteksten van Islam' en 'Amsterdam as a Jewish city'
- **Religious studies (Religious pluralism):** 'Religious pluralism in Europe' en 'Islam in Europe'
- **Religious studies (Biblical studies):** 'Emerging canons' en 'Comparative literature and translation studies'
- **Western Esotericism:** 'Contextual Knowledge' en 'Occult trajectories'

Bijlage 8: Onafhankelijkheidsverklaringen

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: Dien Hutsebaut

PRIVÉ ADRES: Ho EBAA N 14
B 3140 KEEBBERGEN

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religieuze Wetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

VVA

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: H.L. Deur

PRIVÉ ADRES: Elzakkenstraat 41
5081 SM Hilvarenbeek

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie en Religiewetenschappen OW 2012 cluster
Universiteit van Amsterdam

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: AMSTERDAM DATUM: 8/10/2012

HANDTEKENING:

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: Hilvarenbeek DATUM: 23/05/2012

HANDTEKENING:

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: Emma Delahage

PRIVÉ ADRES: St. Synatusstraat 237
4017 KK Breda

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

Universiteit van Amsterdam

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEINVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: Amsterdam DATUM: 08-10-12

HANDTEKENING:

[Handwritten signature]

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: OLA HAMMER

PRIVÉ ADRES: FLITTE LISE VEG 114
DK-5250 ODENSE SV
DENEMARKEN

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

RELIGIESTUDIES, UVA

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UvA

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEINVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: Odense, Denemarken DATUM: 20.9.2012

HANDTEKENING:

[Handwritten signature]

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: P. J. A. Nissen

PRIVÉ ADRES:

Bergen Dalseweg 286
6522 CN Nijmegen

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

BA en MA ReligieStudies

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

Universiteit van Amsterdam

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEINVLOEDEN;

1

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER REDELIJKERWIJS AANSpraak OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: NijmegenDATUM: 28 september 2012

HANDTEKENING:

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: Eibert SigchelaarPRIVÉ ADRES:
memorielaan 3 6226 DB MAASTRICHT
NL

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

B Religiestudies
M Theologie en Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UvA

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEINVLOEDEN;

1

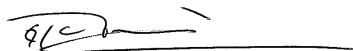
VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER REDELIJKERWIJS AANSpraak OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: MAASTRICHTDATUM: 3/10/2012

HANDTEKENING:

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERCETEKENDE

NAAM: Daan de Lange

PRIVÉ ADRES: Catharijnesingel 56
Utrecht

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

cluster visitatie Theologie en
Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UvA, UU, UvT, TUA, RUG
TUkampus, RU, WL

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEINVLOEDEN;

1

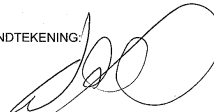
VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: Utrecht, 1 okt. 2012 DATUM:

HANDTEKENING:

2